

SVET POD TRIGLAVOM 13

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

za prebivalce, obiskovalce, prijatelje in podpornike

LJUDJE V PARKU **NARAVA**
REPORTAŽE **KULTURNA DEDIŠČINA**
PARTNERJI **ŽIVLJENJE V PARKU**
INFORMACIJE **NARODNI PARK V SVETU**

Novi člani sveta javnega zavoda Triglavski narodni park

Svet JZ TNP je najvišji organ upravljanja, ki ga sestavlja 22 članov, imenovanih za štiriletno mandatno obdobje. Šest predstavnikov ustanovitelja imenuje Vlada Republike Slovenije, od tega po enega predstavnika okoljskega, finančnega, kulturnega ministrstva, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter Ministrstva za šolstvo in šport. Svoje predstavnike imajo še lokalne skupnosti, v katerih se nahaja območje TNP (7 članov), Lovska zveza Slovenije in Planinska zveza Slovenije (obe po 1 člana) ter delavci JZ TNP (7 članov). Prebivalce parka v mandatnem obdobju 2009–2013 zastopajo naslednji člani lokalnih skupnosti: Janez Petkoš (Bled), Dušan Vučko (Bohinj), Siniša Germovšek (Bovec), dr. Tomaž Pazlar (Gorje), Aljoša Mozetič (Kobarid), Miro Eržen (Kranjska Gora) in Darjo Velušček (Tolmin).

Na konstitutivni seji sveta julija 2009 so novi člani sveta izmed predstavnikov ustanovitelja za predsednika sveta JZ TNP soglasno izvolili dr. Darija Krajčiča z Ministrstva za okolje in prostor, za podpredsednika pa Dušana Vučka.

Naloge sveta JZ TNP so med drugim obravnavanje in sprejemanje letnih delovnih načrtov in poročil, določanje finančnih načrtov in sprejemanje zaključnih računov zavoda, sprejemanje srednjeročnih programov dejavnosti TNP idr.

Svet JZ TNP je na svoji drugi seji avgusta 2009 imel pomembno nalogo – predlaganje kandidata za direktorja TNP za mandatno obdobje štirih let. Svet je z večino glasoval za mag. Martina Šolarja, ki ga je Vlada RS potrdila 1. oktobra 2009.

Tina Markun

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

SVET POD TRIGLAVOM je časopis Triglavskega narodnega parka, namenjen njegovim prebivalcem, obiskovalcem, ljubiteljem in podpornikom.

ISSN: 1581-6664.

Uprava Triglavskega narodnega parka, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled, Tel.: 04/ 578 02 00, faks: 04/ 578 02 01, E-pošta: triglavski-narodni-park@tnp.gov.si, www.tnp.si

Izdal in založil: Javni zavod Triglavski narodni park
Zanj: mag. Martin Šolar, **Glavni in odgovorni urednik:** Jože A. Mihelič, **Tehnična urednica:** Marjeta Albinini, **Uredniški odbor:** Marjeta Albinini, Alenka Hace, Davorin Koren, Tea Lukan Klavžer, Tina Markun, Tanja Menegalija, Jože A. Mihelič, Aleš Zdešar, **Fotografija na naslovnici:** Planina Javornik, Jože A. Mihelič, **Lektoriranje:** Jana Cedilnik Lavtžar, **Prelom:** Gaya Cerčno, **Tisk:** Medium d.o.o., Žirovnica, **Naklada:** 4000 izvodov. Tiskano na okolju prijaznem papirju. Bled, december 2009

Foto: J. A. Mihelič

Reportaža	4
Narava	6
Kultura	10
Osebnosti	12
Po parku	13
Park v svetu	17
Strani za mlade in mlade po srcu	18
Aktualno	19

Ožarjeni greben Velikega ali Lepega Špičja. Foto: M. Albinini

KOLEDAR DOGODKOV IN PRIREDITEV V LETU 2010

JANUAR: • 13. 1./19h: Sredin večer - fotografija: Fotografiska razstava Mateje Komac (najboljše z razpisa 2010) • 16. 1./10h-12h: Triglavska tržnica in SOS: Sekcija za ročna dela TD Rateče • 16. 1./11h: Brihta raziskuje: Volna • 27. in 28. 1./19h: Sredin večer - film: Izbrani filmi 3. Festivala gorniškega filma 2009 • 30. 1./18h: Brezplačen vodeni izlet: Ob polni luni na planino Lipanca (zborna mesto: križišče Mrzli Studenec, Pokljuka)

FEBRUAR: • 3. 2./19h: Sredin večer - gledališče: Dramska skupina Vrtinec, Bovec • 10. 2./19h: Sredin večer - fotografija: Skupinska razstava FK Ljubljana (v sodelovanju s FK TNP) • 17. 2./19h: Sredin večer - poučne razstave: Arheološka razstava Od rude do jekla s strokovnim predavanjem (v sodelovanju z Gorenjskim muzejem Kranj) • 20. 2./19.30: Koncert pevskega zbora MOPZ Golobar in Triglav Trenta • 20. 2./10h-12h: Triglavska tržnica in SOS: Kozje mleko in sir, Igor Mrak, Grgar • 20. 2./11h: Brihta raziskuje: Od rude do jekla

MAREC: • 10. 3./19h: Sredin večer - fotografija: Fotografiska razstava Primoža Hienga Soline - Med nebesi in zemljo (najboljše z razpisa 2010) ter strokovno predavanje o Sečoveljskih solinah (KP Sečoveljske soline) (Svetovni dan voda) • 13. 3./9h: Brezplačen vodeni izlet: V predverju TNP - spoznajmo Bled z okolno do podoba raja (zborna mesto: železniška postaja Bled Jezero) • 17. 3./19h: Sredin večer - film: Projekcija kratkih filmov Podvodni svet Slovenije režiserja Cirila Mlinarja Cica (Svetovni dan voda) • 20. 3./10h-12h: Triglavska tržnica in SOS: Sol iz Piranskih solin in ekstra deviško oljčno olje iz Slovenske Istre (Svetovni dan voda) • 20. 3./11h: Brihta raziskuje: AQUALUTRA - Vidra, kraljica voda - razstava (v sodelovanju z LUTRA - Inštitutom za ohranjanje naravne dediščine) (Svetovni dan voda) • 24. 3./ 19h: Sredin večer - likovna umetnost: Cerkljsko jezero, Notranjski regijski park - likovna razstava Bojana Klančarja in strokovno predavanje krasoslovca dr. Andreja Kranjca (Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU) (Svetovni dan voda) • 29. 3./19h: Spomladanska predstavitev dela Znanstveno raziskovalne službe TNP

APRIL: • 7. 4./19h: Sredin večer - gledališče: Gimnazijski teater - gledališka skupina Gimnazije Jesenice • 14. 4./19h: Sredin večer - fotografija: Skupinska fotografiska razstava prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov TNP (Dan Zemlje) • 17. 4./10h-12h: Triglavska tržnica in SOS: Dan Zemlje s CUDV M. Langusa, Radovljica (Dan Zemlje) • 17. 4./11h: Brihta raziskuje: Mladi nadzornik (Dan Zemlje) • 21. 4./18h: Sredin večer - poučne razstave: Dan Zemlje 2010 - Generacije odpirajo razstavo Parki Slovenije • 25. 4./17h: Zaključni koncert 41. Revije pevskih zborov Primorska poje • 30. 4./19.30: Odprtje razstave Cirila Velkavrha

MAJ: • 5. 5./19h: Sredin večer - strokovno predavanje: Ob 95. obletnici začetka Soške fronte: Gorenjska kot zaledje soškega bojišča (1915 - 1917), strokovno predavanje Tomaža Budkoviča, Bohinj • 8. 5./19.30: Nastop folklorne skupine Beltinci • 12. 5./19h: Sredin večer - fotografija: Dvojna makro razstava Jošta Stergarška in Aleša Komovca (najboljše z razpisa 2010) ter predstavitev makro fotografske opreme priznanih proizvajalcev oz. njihovih zastopnikov (Svetovni dan biodiverzitete) • 15. 5./10h-12h: Triglavska tržnica in SOS: Čebele in čebelji pridelki (Svetovni dan biodiverzitete) • 15. 5./11h: Brihta raziskuje: Svet žuželk (Svetovni dan biodiverzitete) • 16. 5.: Dan muzejev - Dan odprtih vrat na Pocarjevi domačiji, v Info središčih Dom Trenta in Triglavska roža na Bledu • 19. in 20. 5.: Belarjevi naravoslovni dnevi (Evropski dan parkov) • 26. 5./19h: Sredin večer - likovna umetnost: Evropski dan parkov 2010: Triglavski narodni park - likovna razstava Maje Fajdiga Komar, Marjete Albinini in Miha Marenčeta (TNP) ter strokovno predavanje dr. Katarine Groznik Zeiler (MOP) o zavarovanih območjih • 28.5/16h: Petkovi popoldnevi v parku: Zeleni skrat čebelar - zbor: pri cerkvi sv. Magdalene na Brodu
LEGENDA: • Info središče Triglavska roža na Bledu • Info središče Dom Trenta v Trenti • Na terenu v narodnem parku. **INFORMACIJE:** 04/5780-200 ali www.tnp.si.

SPOŠTOVANE BRALKE IN BRALCI!

Vedno znova, ko se vračam v čarobni svet gora, visokogorskih trat, tihih in skrivnostnih gozdov ter po senu dišečih rovtov, vedno, ko srečujem ljudi pod Triglavom, grem vase in se ne vem komu zahvaljujem, da sem otrok tega prostora, otrok ki sebe še vedno čuti kot majhen kamenček celotnega mozaika. Ta gorski svet je zaklad slovenskega naroda, zaklad, ki smo ga poimenovali Triglavski narodni park.

Mnogokrat sem že stopil na vrh marsikatere gore in vedno imam v zavesti staro gorniško pravilo, da je, ko prideš na vrh, opravljene šele pol poti. Dolgo sem (že zaposlen) v Triglavskem narodnem parku in v začetku oktobra sem stopil na vrh. Pot je bila dolga, včasih težka, v njej so bili tudi krajši sestopi - a vseeno je bila pot na vrh izjemno doživetje, ki ga nikoli ne bi zamenjal za kaj drugega. In tudi pri vzponu na vrh Triglavskega narodnega parka se še kako zavedam, da to še ni niti pol poti. Vizija in cilji, ki jih nosim v sebi in ki jih lahko uresničim samo z vami, mi dajejo moč in veselje za varovanje in upravljanje Triglavskega narodnega parka.

Moja vizija je, da zavarovano območje TNP postane vzoren primer uspešnega sodelovanja različnih interesov: naravovarstvenih, gospodarskih, rekreacijskih in družbeno-kulturnih s skupnim ciljem: zagotavljati ohranjeno naravo, okolje in kulturno dediščino ter sonaravni razvoj Julijskih Alp za prihodnje generacije.

Kako to doseči? Imamo znanje in tudi pri varovanju ter upravljanju TNP so ključni ljudje. Pa ne le tisti, ki v parku delajo, temveč vsi tisti, ki tu živijo, in vsi, ki v park prihajajo kot njegovi obiskovalci. Cilje varovanja in trajnostnega razvoja lahko dosežemo s povezovanjem in sodelovanjem - vodilo pri delu v javnem zavodu TNP je odprtost navzven in sodelovanje na vseh ravneh - posebej bi rad poudaril svojo iskreno osebno željo po kar najboljšem sodelovanju posebej z lokalnimi prebivalci in njihovimi lokalnimi skupnostmi ter širšo javnostjo, ki jo med drugim predstavljajo tudi različna društva, ki delujejo (imajo tudi upravljalški status) na območju parka (planinska in turistična društva, lovske družine) in z (drugimi) nevladnimi organizacijami.

Javni zavod Triglavski narodni park mora postati živa vez med fizičnim prostorom parka, ljudmi, ki tu živijo in obiskovalci, ki v ta prostor prihajajo že več kot sto let. Park moramo približati ljudem in to tako, da gremo na teren, med ljudi. Le iz pisarne se Triglavskega narodnega parka ne da upravljati in uspešno varovati.

Martin Šolar

Vaš Martin Šolar,
direktor Triglavskega narodnega parka

Fotografija na naslovnici: PLANINA JAVORNIK

Med pašnimi planinami Pokljuke, obdanimi s smrekovimi gozdovi, ima najbolj »alpski« videz Planina Javornik. Ob vstopu na planino se ni mogoče znebiti vtisa mogočnosti, ki ga pričara sama prostrana planina s svojimi relativno velikimi, v njen valoviti svet umeščenimi lesenimi stanovi in hlevi ter mogočno ozadje visokih vrhov z očakom Triglavom na čelu.

Življenje in delo na še danes živi planini nam je z značajno fotografijo pastirice pri vodnjaku, ki nosi naslov »Na planini«, zelo lepo predstavil neprekosljivi mojster Jaka Čop, zimska planina s svojo belino sredi temnih gozdov pa vabi ob vsakem vzponu na Planino Lipanco. Na povratku je dobro stopiti tja in doživeti njen večer.

Jože A. Mihelič

ČEZMEJNA EKOREGIJA JULIJSKE ALPE

Območje Čezmejne ekoregije Julijske Alpe

Triglavski narodni park je septembra 2009 skupaj z naravnim parkom Julijsko predgorje v dolini Rezije v Italiji prejel certifikat kakovosti za čezmejno sodelovanje med zavarovanimi območji, ki ga podeljuje Federacija EUROPARC. Federacija podeljuje certifikat zavarovanim območjem, ki so čezmejno povezana in izkazujejo zahtevane stopnje sodelovanja na področju upravljanja, varovanja in trajnostnega razvoja. Nagrada je prestižna, doslej je v Evropi tak certifikat prejelo le osem čezmejnih zavarovanih območij. Oba parka sta ob nagradi prejela tudi obrazložitev z vrsto priporočil. Izpolnjevanje le-teh bo okvir za nadaljnje delo in razvoj sodelovanja. Europarcov certifikat za čezmejno sodelovanje se podeljuje za obdobje petih let.

O našem sodelovanju z Rezijani smo v časopisu Svet pod Triglavom pisali že večkrat. V tej številki se čezmejni naravni park Julijsko Predgorje predstavlja malo podrobneje, Triglavski narodni park pa je našim bralcem bolj znan. Zato v nadaljevanju nekaj več o viziji sodelovanja in načrtih za naprej.

Vizija

Na jugovzhodnem koncu alpskega loka leži eno najlepših in najprivlačnejših območij v Alpah - Julijske Alpe, ki sega v dve sosednji državi: Slovenijo in Italijo. Znameniti pisec in zaljubljenec v Julijske Alpe dr. Julius Kugy je o tej gorski skupini napisal šest knjig in Julijce označil kot enega največjih zakladov evropskih gora. Visokogorski svet z najvišjimi in najmogočnejši-

mi vrhovi, globoko zarezane ledeniške doline, jezera, reke in soteske, visokogorski pašniki, gozdovi, bogata kulturna dediščina ter slikovite vasice z negovano kulturno krajino, vse to je mogoče videti na tem končku Evrope.

Tako na slovenski kot na italijanski strani Julijskih Alp sta zavarovani območji - Naravni park Julijsko predgorje v Italiji in Triglavski narodni park pri nas. Oba parka sta bila zavarovana s ciljem ohranitve teh čudovitih območij za prihodnje generacije. Ob osnovnem cilju varovanja narave in ohranjanja kulturne krajine sta oba parka namenjena doživljanju in okoljski vzgoji. Naravne in kulturne danosti sestavljajo mozaik privlačne pokrajine za obiskovalce. Oba parka sta v svojih regijah ključni in vodilni ustanovi na področju trajnostnega regionalnega razvoja. Kljub temu, da oba parka skupaj ne pokrivata celotnega masiva Julijskih Alp, imata jasen cilj - zavarovati celotno območje kot »Čezmejno ekoregijo Julijske Alpe«.

Načrti za naprej

Naš skupni cilj je, da parka postaneta odgovorni ustanovi za upravljanje Nature 2000 na celotnem območju Julijskih Alp. Želimo ohraniti izjemne ekosisteme, omogočiti ekološko povezanost ter skrbeti za trajnostni razvoj, ki omogoča ohranjanje kulturne krajine. V načrtu imamo razvoj skupnih pristopov in izboljšavo upravljanja pri ohranjanju narave, ekološkem monitoringu in varstvu velikih živalskih vrst.

Naravni park Julijsko predgorje in Triglavski narodni park sestavljata skupno čezmejno ekoregijo. V obeh parkih želimo podpreti lokalni gospodarski napredek s promocijo naravi prijaznega turizma. V Čezmejni ekoregiji Julijske Alpe želimo ohraniti pomembnost okoljske vzgoje, sodelovanja na kulturnem področju in medsebojno razumevanje.

Mag. Martin Šolar

Certifikat je podelila predsednica Federacije EUROPARC gospa Erika Stanciu, v imenu obeh zavarovanih območij pa sta ga prevzela predsednik parka Julijsko predgorje Sergio Chinese in mag. Martin Šolar iz TNP. Foto: arhiv Federacije EUROPARC

NARAVNI REGIJSKI PARK JULIJSKO PREDGORJE

Babe jeseni. Foto: M. Di Lenardo

Naravni regijski park Julijsko predgorje, ki meri približno 100 km², leži v občinah Kluže (Chiusaforte), Bardo (Lusevera), Mužac (Moggio Udinese), Rezija (Resia), Na Bili (Resiutta) in Pušja vas (Venezzone), ki so del videmske pokrajine. V občini Rezija se nahaja več kot 50 odstotkov celotne površine zavarovanega območja.

Naravni park obsega najvišje predele Lopiča (Monte Plauris, 1958 m), Mužcev (Monte Musi, 1869 m) in Kanina (Monte Canin, 2587 m) ter nižje ležeča območja v okolici vasi Povici v občini Na Bili ter doline Valle del Torrente mea v občini Bardo.

Zaradi svoje izjemne lege na stičišču treh biogeografskih enot – mediteranske, ilirske in alpske – to območje odlikuje izjemno bogata biotska raznovrstnost.

Naravni park je bil uradno ustanovljen leta 1996 s sprejetjem regionalnega zakona, čeprav so ga dejansko vzpostavljali že dve desetletji. Ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja se je območje Humina (Gemone del Friuli), Tipana (Taipana) in doline Rezije ponašalo z enim največjih zavarovanih območij v regiji. V osemdesetih so debate med nasprotniki in zagovorniki zavarovanih območij vodile k več spremembam

in zmanjševanju velikosti parka.

Čeprav še brez uradne upravljalvske organizacije, je Naravni regijski park Julijsko predgorje konec 80. let 20. stoletja začel delovati. Upravo parka je ustanovilo pet občin (Bardo se je pridružil kasneje), ki so skrbele za turistično promocijo, okoljsko izobraževanje in obnovo starih stavb v turistične namene (namestitev za popotnike).

Regijski zakon, sprejet leta 1996, je opredelil obseg parka in določil, da uprava parka (Ente Parco) lahko upravlja območje, ki se nahaja v šestih občinah.

Predvsem po zaslugi mednarodnih projektov, kot je Interreg Italija-Slovenija, pri katerem je park sodeloval s Triglavskim narodnim parkom, je Naravni park Julijsko predgorje razvil široko mrežo parkovnih poti in centrov za obiskovalce, ki tudi vsebinsko pokrivajo večino za območje zanimivih tem. Omeniti velja predvsem Park za vsakogar (Trail for everyone), parkovno pot, posebej zasnovano za uporabnike invalidskih vozičkov ter slepe in slabovidne, in Sentiero Natura Valle Musi, ki je posebej primerna za obisk šolskih otrok ter družin. Pot se začne v bližini centra za obiskovalce v Bardu. Zanimive so tudi geološka pot po dolini Nevejskega prelaza (Sel-

la Nevea; v bližnjem centru za kraške pojave so obiskovalcem na voljo brezplačni GPS-vodiči), rudarska pot po dolini Rio Resartico ter parkovna pot in informacijska točka Na Bili. V Reziji turisti lahko obiščejo Eco-Museo, muzej na prostem, ki povezuje pet parkovnih poti in predstavlja različne vidike vsakdanjega življenja in kulture te neponovljive gorske doline.

Stavba, v kateri je sedež in center za obiskovalce parka v pokrajini Prato di Resia (Ravanca), ima tudi nekaj sob za obiskovalce. Preočitvene zmogljivosti ponuja tudi center za obiskovalce v Bardu. Vsaka soba ima lastno kopalnico s tušem. V sobah je mogoče namestiti do 20 ljudi. Posebej primerne so za družine in skupine, pa tudi posamezne turiste, ki si želijo preživeti nekaj brezskrbnih dni v tesnem stiku z naravo. Da bi turistom omogočili kar najboljši stik z okoljem, se je uprava parka z nekaj gostinskimi obrati dogovorila za posebno turistično ponudbo.

Območje parka je znano tudi po aktivnostih, ki jih organizirajo parkovni vodniki. Vsako sezono organiziramo številne aktivnosti v centrih ali na prostem, kjer strokovnjaki predstavijo lokalne geološke znamenitosti ter posebnosti živalskega in rastlinskega sveta. Vsi, ki si želijo adrenalinskih užitkov, se lahko preizkusijo v kanjoningu in plezanju.

Turistična ponudba parka je primerna za vse okuse in ciljne skupine. Ob vsakem letnem času otroci, učenci, študentje, družine in skupine lahko najdejo kaj zase. Bližnje znamenitosti, kot so hiša metuljev (Casa delle Farfalle) v Bordanu ali center za tarzaning na Nevejskem sedlu (Sella Nevea) ter novi muzej potresa v Venezzoneju, obiskovalce spodbujajo in jim ponujajo individualne pristope in izkušnje v tem kotu Alp.

Verdiana Camilla Morandi

Kotorna (*Alectoris graeca saxatilis*), simbol parka. Foto: L. Gaudenzio - AFNI FVG.

Dodatne informacije in rezervacije:

Parco Naturale delle Prealpi Giulie
Naravni regijski park Julijsko predgorje
Piazza del Tiglio, 3, 33010 Prato di Resia (UD)
Tel. +39 0433 53534, Fax +39 0433 53129
E-mail: info@parcorealpigiulie.it

ALPSKI SVIZEC (*Marmota marmota* L.)

Alpski svizec je glodal iz družine veveric. Naseljuje Osrednje Alpe in del Karpatov. V Sloveniji je alohton, kar pomeni, da je tu živel v času ledenih dob (pleistocen), nato pa je izumrl. Današnji svizci, ki živijo v slovenskem gorskem svetu, so potomci pred več desetletji naseljenih živali.

Prvo naselitev so opravili v Julijskih Alpah, in sicer leta 1953 na območju Komne. Naselili so tri (3) živali iz Avstrije. Naselitev ni uspela. Leta 1960 so na območju med Toscem in Velikim Draškim vrhom naselili dvaindvajset (22) živali iz Avstrije. Naselitev je bila uspešna. Še isto leto in nato še nekaj naslednjih let so sledile nove naselitve na različnih krajih našega gorskega sveta. Svizca so naseljevale lovske organizacije: poleg Zavoda za gojitev divjadi Triglav Bled še Zavod za gojitev divjadi Kozorog Kamnik in lovske družine Kranjska Gora, Jesenice, Smrekovec, Ljubno, Mozirje in Sorica. Iz tega prikaza lahko sklepamo, kje v Sloveniji so bili svizci naseljeni.

Prvo in do danes edino poglobljeno študijo o alpskem svizcu v Sloveniji je opravila Jana Vidic z nekajletnim zbiranjem podatkov in njihovo objavo leta 1988. Delo je podrobnejša predstavitev biologije alpskega svizca in njegova prisotnost na ozemlju Slovenije s kartografsko predstavitevjo. V nalogi se avtorica ukvarja tudi z vprašanji avtohtonosti oziroma tujerodnosti in naseljevanji živalskih vrst. Vidičeva je sistematično zbrala podatke o naselitvah alpskega svizca pri nas in opravila podroben opis vseh nahajališč alpskega svizca v Sloveniji, nekaj opazovanj pa je opravila tudi v tujini, od koder smo svizce dobili. Po navedbah Vidičeve smo imeli v

Sloveniji leta 1988 (natančneje v letih 1984, 1985 in 1986) 115 nahajališč alpskega svizca, od tega 96 v Julijskih Alpah, 7 v Kamniško-Savinjskih

30 44

Alpah in 12 v Karavankah. Delo Jane Vidic je v skrajšani obliki predstavljeno v publikaciji Alpski svizec (*Marmota marmota* L. 1758) v Triglavskem narodnem parku in drugod po Sloveniji, ki jo je izdal Javni zavod Triglavski narodni park leta 1994.

V letih 2002 in 2003 smo v Triglavskem narodnem parku opravili sistematični pregled nahajališč alpskega svizca. Želeli smo ugotoviti tedanje stanje in ga primerjati s tistim sredi osemdesetih let. Z načinom preverjanja stanja na določeno časovno obdobje namreč ugotovljamo trende populacijske dinamike posamezne živalske vrste, kar je bistveno za načrtovanje varstvenih in (ali) upravljaljskih ukrepov. Alpski svizec je po Zakonu o Triglavskem narodnem parku popolnoma zavarovana vrsta in zanj veljajo le varstveni ukrepi.

S popisom (preverjanjem stanja) smo ugotovili nekatere spremembe v lokacijah nahajališč, opuščenih mest ter prehajanja iz maloštevilno poseljenih v številno poseljena mesta in obratno. Za maloštevilno poseljena mesta štejemo tista, kjer so rovi posamezni in od teh ni nobeden ali pa je le eden glavni (v glavnem rovu svičevka koti in vzgaja mladiče, v njem pa vsa družina tudi prezimi). Številno poseljena mesta so tista, kjer je razmeroma velika gostota rogov,

od katerih sta najmanj dva glavna in kjer se nahaja več kot 5 živali. Ta mesta so navadno trajno poseljena (več let). Alpski svizec namreč živi v družinskih skupnostih, ki štejejo 3 do 15 živali. Pod zemljo si izkopljejo rove (tudi do 3 metre v globino), v katerih počivajo, se razmnožujejo, skrivajo pred plenilci in prespijo zimo. Sicer so dnevne živali, ki se prehranjujejo izključno z rastlinsko hrano, največ s sočno travo in zelišči.

In kakšni so bili rezultati preverjanja leta 2003? Poglejmo naslednjo preglednico:

Nahajališče	Število	
	stanje 1986	stanje 2003
opuščeno mesto	6	11
maloštevilno poseljeno	33	53
številno poseljeno	43	44
Skupaj	82	108

Vidimo, da se je število nahajališč povečalo, večina pa gre na račun maloštevilno poseljenih mest, pri čemer moramo upoštevati nekaj prehodov iz ene v drugo kategorijo nahajališča. Tudi število opuščenih mest kaže, da gre za poskuse naselitve novih mest. Številno poseljenih mest ostaja nespremenjeno. Ali to pomeni, da je svizec v obravnavanem območju zasedel vsa zanj primerna prebivališča? Boljši odgovor bomo dobili čez nekaj let, ko bomo popis ponovili oziroma preverili stanje. Čaka pa nas še ena naloga: ugotoviti, kolikšen je vpliv svizca (in obratno) na življenjsko združbo, zlasti na rastline, s katerimi se prehranjuje, kaj pomeni kot plenjena vrsta za njegove plenilce ter kaj pomeni za okolje, zlasti s kopenjem rogov.

Kakorkoli že, svizci so skrivnostne in zanimive živali, sprejeli smo jih za »svoje«. Obiskovalcem Triglavskega narodnega parka pomenijo prijetno doživetje in občutek radosti do življenja.

Miha Marenčič

TUJERODNE VRSTE V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

Z izrazom *tujerodne vrste* imenujemo organizme, ki so se pojavili v okolju, v katerem jih prej ni bilo. Te vrste spodrivajo domorodno floro in favno, spreminjajo ekosisteme, škodljivo vplivajo na zdravje ljudi in navsezadnje tudi na gospodarstvo. Širijo se z lastnim gibanjem, s pomočjo vetra, največ pa je primerov, ko je za njihovo razširitev kriv človek. Številne vrste so bile namerno naseljene za popestritev lova in ribolova, nekatere za biološko zatiranje škodljivcev, druge so pobegnile iz živalskih vrtov, z naših vrtov ali njiv. Nenamerno, kot slepi potniki, lahko k nam pridejo vrste, ki so slučajno v istih zabojni-

kih kot uvoženo blago z drugih celin. Nekatere vrste padejo z železniških vagonov in kamionov, ki prevažajo les, in se zasadijo ob cestah in železniških tirih.

Zavarovana območja niso imuna za pojav tujerodnih vrst. Problemu namenimo vse več pozornosti, saj ponekod predvsem invazivne vrste povzročajo resne spremembe v naravi. V Triglavskem narodnem parku pojav ni nov, vendar zadnja leta opazamo hitro širjenje predvsem rastlinskih vrst, ki se prenašajo z nekontroliranim prevažanjem okužene zemlje in drugega materiala. Najpogosteje zasledimo: japonski

dresnik, kanadsko in orjaško zlato rozgo, veliki pajesen, pelinolistno žvrklo in enoletno suholetnico. Med njimi je najbolj trdovraten japonski dresnik, proti kateremu za zdaj ne znamo učinkovito ukrepati. Mehansko odstranjevanje manjših sestojev in uporaba herbicidov, ki pa ne pride v poštev v bližini vodnih teles, sta za zdaj edini metodi, ki po večletnem ponavljanju obrodita sadove.

Pelinolistno žvrklo smo letos prvič opazili tudi v Trenti. To je zelo alergena rastlina. Poleg tega, da škoduje zdravju ljudi, tudi zmanjšuje količino kmetijskih pridelkov in vpliva na zmanj-

SLOVENSKA GEOLOŠKA POT V TNP

Ozemlje Slovenije ima zaradi svoje lege izredno pestro geološko zgradbo. Pri nas se namreč stikata alpski in dinarski gorski sistem. Kamnine, ki so nekoč nastale daleč narazen, so se zaradi premikanja tektonskih plošč združile ravno na ozemlju Slovenije. Alpe gradijo kamnine Afriške in Evrazijske tektonske plošče, Dinarsko gorstvo pa je le del nekdanje Afriške plošče. Svetovno znani geološki znamenitosti, kot sta Dovžanova soteska z najdišči karbonskih in premiskih kamnin in fosilov ter Idrijsko rudišče živega srebra, sta le delček vseh geoloških posebnosti Slovenije.

Pred desetletji je prof. dr. Stanko Buser razvil idejo o Slovenski geološki poti, ki bi povezovala vse pomembnejše geološke posebnosti od severovzhodne Slovenije preko Karavank, Julijskih Alp, skozi osrednjo Slovenijo proti Hrvaški. Zaradi obsežnosti projekta pot ni nikoli v celoti zaživela. Zasnovana je sicer tako, da sledi obstoječim planinskim potem, ob geoloških posebnostih pa je na terenu postavljena tablica. Edini odsek poti, ki poleg tablic premore tudi spremljevalno knjižico oz. vodnik, je odsek od Jezerskega do Jesenic.

Čprav so Julijske Alpe odete v na videz monotone sive barve, pa ozemlje, ki ga pokriva Triglavski narodni park, skriva mnoge geološke zanimivosti. Znotraj meja parka lahko naštejemo kar 45 točk Slovenske geološke poti. V park vstopi geološka pot skozi eno od najbolj obiskanih naravnih in hkrati geoloških znamenitosti, torej skozi sotesko Vintgar. Po suhi Pokljuški soteski se vzpne na Pokljuko in mimo Blejske kočice na Lipanci doseže gorski greben. Na Studorskem prevalu lahko v lapornatem apnencu opazujemo fosilne ostanke triasnih polžev, školjk in amonitov, pot pa nadaljujemo pod Toscem na Velo polje. Po Velski dolini se pot vzpne do Doliča, nadaljuje na Prehodavce in nas popelje v zagotovo najlepši del vsega popotovanja. Dolina Triglavskih jezer je biser, s katerim se podobni po svetu ne morejo primerjati.

Tablica Slovenske geološke poti nad planino Sleme pod Rdečim robom

Sprehod po pokopališču fosilnih amonitov je zagotovo prvovrstno doživetje, ki ga dopolnjuje kraško preoblikovano površje. Nadaljevanje poti poteka čez kraško planoto Komno, mimo Krnskega jezera na Krn. Sledi del poti proti Jezeru v Lužnici pod mogočnim masivom Peskov, kjer se geološka zgodovina srečuje z mnogo mlajšo, vendar nesrečno zgodovino prve svetovne vojne. Pogled na nenavadno oblikovani in obarvani Rdeči rob, ki ga gradijo kredne kamnine, nakazuje del poti, kjer so kamnine mnogo pestrejšee kot na precejšnjem delu Julijskih Alp. Mimo Zatolminskih planin se pot spusti do Tolminskih korit in se nato dvigne vse do Tolminskih raven in naprej do planine Razor. Ta del poti zaznamujejo čudoviti profili v globokem morju nastalih kamnin, ki so bile zaradi močnih tektonskih sil stisnjene na ozek pas, ne širši od nekaj kilometrov. S planine Razor se pot nadaljuje po dobro ohranjeni mulatjeri pod grebe-

nom Peči (Spodnjebohinjski greben) do Podbrda, ki leži izven parka. Geološka pot ne pozabi zaobiti tudi Vršiča, izvira Soče, Trente ter Kriških podov.

Marsikdo izmed vas je že večkrat hodil po omenjenih poteh, pa vendar bi bila lahko prehojena pot še v marsičem mnogo bolj zanimiva, če bi zanjo obstajal vodnik o geoloških posebnostih. Lansko leto je Javni zavod Triglavski narodni park v okviru programa Unesco MAB - Človek in biosfera začel z obnovo tablic Slovenske geološke poti v parku in območju MAB - Človek in biosfera. Vsega skupaj bomo zamenjali 57 tablic. Sočasno z namestitvijo novih tablic potekajo usklajevanja z Oddelkom za geologijo Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani in Geološkim zavodom Slovenije za izdajo vodnika po geološki poti v TNP-ju.

Slovenska geološka pot v Triglavskem narodnem parku je predvsem namenjena seznanjanju širše množice ljudi z geološkimi značilnostmi narodnega parka, hkrati pa zavezuje stroko k nadaljnjim raziskovanjem in interpretaciji pestre geološke zgodovine Julijskih Alp. Doživljanje Julijskih Alp z razlago o njihovem nastanku, sestavi kamnin, geomorfoloških oblikah, tektonskih premikih, fosilnem življenju in kraških pojavih bistveno pripomore k spoštovanju narave kot celote, s tem pa tudi k ohranjanju narodnega parka in njegove nežive narave.

Besedilo in foto: Aleš Zdešar

Amonit v Dolini Triglavskih jezer

Poganjki japonskega dresnika ob Bohinjskem jezeru

ševanje biotske raznovrstnosti. V Trento so jo pripeljali skupaj z zemljo za nabrežine pri obnovi ceste. Na srečo se je gradbeno podjetje na

Pisanci v Črnem jezeru

opozorilo hitro odzvalo in rastline odstranilo. Seveda pa bo potrebno še večletno spremljanje stanja.

Tudi v živalskem svetu imamo na območju parka nekaj tujcev, ki so naredili veliko škode. Jezerska zlatovčica je porušila ekosistem Dvojnega jezera, pisanci Črnega jezera, potočna postrv je izpodrinila soško, pojavlja pa se tudi veliko škodljivcev, ki so skorajda neopaženi, dokler resno ne ogrozijo pridelkov in drevesnih vrst.

V zatiranju tujerodnih vrst je najpomembnejša zadostna ozaveščenost ljudi, ki prepreči nezaveden in zavesten vnos novih vrst ter širjenje starih, pripomore k prepoznavanju teh vrst in njihovemu zgodnjemu odstranjevanju.

Besedilo in foto: Tanja Menegalija

POKLJUKO PESTIJO UJME

Foto: A. Zdešar

Splošno

Pokljuka je visoka planota na približno 1200 do 1300 m nadmorske višine. Leži tik pod visokimi vrhovi Julijskih Alp in je izpostavljena številnim vremenskim ekstremom. Glavne značilnosti so: izjemno nizke zimske temperature, velike količine padavin, predvsem snega, močni sunkoviti vetrovi in poletna obdobja z visokimi temperaturami.

Na Pokljuki rastejo skoraj čisti smrekovi gozdovi. V nižjih legah so to velike površine mladih drogovnjakov, v višjih legah (Klek, Mesnovec, Velika raven) pa velike površine 130 do 200 let starih gozdov.

Snegolomi in vetrolomi

Načrtovanje in kronologija gospodarjenja s temi gozdovi so stari več kot sto let. Iz dokumentov razberemo, da ujme Pokljuki niso nikoli prizanašale.

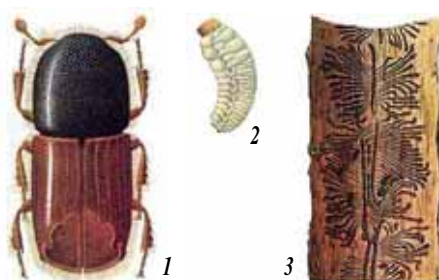
Od lubadarja napadeno drevje. Foto: V. Papler - Lampe

Zadnje večje ujme na Pokljuki so bile:

- Konec januarja 2007 je na Pokljuki zapadlo slab meter težkega, mokrega snega, ki je položil 48.000 bto m³ pretežno tankega lesa. Posek in spravilo sta bila zelo zamudna, sanacija je trajala dlje kot dve leti.
- Konec decembra 2008 so ogromne količine snega (na Rudnem polju ga je zapadlo 3 m) povzročile nov snegolom, v katerem je bilo poškodovanih 40.000 bto m³, spet tankega lesa. Ker je sneg skopnel šele v začetku junija, je ostalo premalo časa za izvedbo celotne sanacije v letu 2009.
- Sredi oktobra 2009 je močan severozahodni veter podrl okoli 20.000 bto m³ pretežno debelejših smrekovih dreves.

Lubadar

Vse naštete abiotske ujme tiho spremlja in za razmnoževanje učinkovito izkorišča največji sovražnik smrekovih gozdov – lubadar. To je nekaj milimetrov velik hrošček, ki se razmnožuje in prehranjuje v kambiju. Kambij je tanka živa plast drevesa med lubjem in lesom. Lubadarju najbolj ustrezajo visoke temperature, suha obdobja in

1 - Odrasel hrošč. 2 - Ličinka ima močan grizalni aparat in dolbe rove, ki se reliefno vidijo na spodnji strani lubja. Dela največ škode, saj z dolbenjem rovo (vsaka ličinka dela svojega) prekinja kambij. 3 - Značilni rovi na notranji strani lubja. Vir: <http://images.google.com>

ZAVOD za GOZDOVE
SLOVENIJE

Območna enota Bled

čisti, oslabei smrekovi sestoji. Na Pokljuki je aktiven od maja do septembra.

Hrošček doživi štiri preobrazbe – jajčece, ličinka, buba in hrošč. Vse življenje razen odrasle faze preživi v kambiju.

Lubadar je največji škodljivec v smrekovih gozdovih zadnjih dvesto let in že leta 1876 smo dobili prva pisna navodila za zatiranje tega hrošča – v slovenščini.

Če lubadarji napadejo in zavrtajo zdravo, vitalno drevo, se to ponavadi brani tako, da jih zalije s smolo. Če je oslabeledo, pa se drevo ne more braniti in je lahek plen lubadarjev. V poprečju ima ena samica 50 do 150 jajčec. Iz teh se v ugodnih razmerah na Pokljuki v osmih tednih razvijejo nove generacije hroščkov, ki se takoj po oploditvi ponovno zavrtajo v nova drevesa. Letno se na Pokljuki lahko razvijeta dve generaciji lubadarjev. Iz ene samice, ki se je maja zavrtala v smreko, lahko v dveh generacijah pričakujemo septembra isto leto že 2000 potomcev.

Velike količine nevitnega, hirajočega in umirajočega drevja so za lubadarje idealno gojišče. Nove generacije lubadarjev, ki so se uspešno razmnožile v poškodovanih drevesih, so začele napadati tudi popolnoma zdrava drevesa. Do leta 2005 je bila številčnost lubadarjev stabilna, letno je bilo treba posekati okoli 2000 m³ lubadark. Po tem letu pa so učinki sušnih in vročih poletij ter velikih količin zaradi ujm poškodovanega lesa pripomogli k temu, da se je količina zaradi lubadarjev posušenih dreves močno povečala. Lani je bilo treba posekati kar 10.000 m³ lubadark (1/3 letnega etata).

Ukrepi, ki bodo pripomogli, da se bo številčnost lubadarjev zmanjšala, so dolgoročni in kratkoročni. Med dolgoročnimi ukrepi je najbolj pomemben ta, da se na bukovih rastiščih pospešuje vzgoja listavcev (Lepa kopišča, Črni potok ...). V mladih sestojih je že opazen večji delež bukke. Kratkoročni ukrepi pa so predvsem:

- hitro pospravilo zaradi snega in vetra poškodovanega drevja
- pravočasno pospravilo dreves, v katerih se razvijajo nove generacije lubadarja
- pravilno izveden gozdni red (zlaganja vej, vrhačev ...).

Črne škatlaste pasti, v katere se s pomočjo feromonov lovijo lubadarji, imajo bolj kontrolni kot pa zatiralni namen. Po količini naletelih hroščev gozdarji sklepamo, kdaj lubadar spomladi začne z aktivnostjo in kdaj roji. Učinkovito zatiranje zahteva zelo gosto mrežo teh pasti in redno tedensko praznjenje.

Vida Papler - Lampe
Zavod za gozdove Slovenije,
Območna enota Bled

ZAVOD za GOZDOVE
SLOVENIJE

Območna enota Tolmin

Foto: A. Zdešar

Sredi avgusta 2009 me je sodelavec obvestil, da se v dolini Tolminke, natančneje na planini Na prodih, dogaja nekaj nenavadnega: drevesa so brez listja sredi poletja, na tleh in po drevesih pa je opaziti ogromno zelenih kobilic. Seveda sem takoj pomislil na gradacijo bukove kobilice, saj so bili opisani simptomi tipični za tega gozdnega škodljivca. Že naslednji dan sva si šla ta pojav in lokacijo tudi ogledat. Takoj sva ugotovila, da so bila predvidevanja točna.

Planina Na prodih se nahaja na južnem robu osrednjega območja TNP, na nadmorski višini dobrih 500 m. Danes je zaraščena, v glavnem s črnim gabrom, nekaj je tudi bukve, malega jese-na, mokovca in belega gabra. V grmovni plasti

je največ leske.

Pa pogledjmo, kakšna je bila slika 18. avgusta 2009. Obrstenih (obzrtih) je bilo približno 6 ha površine, in to kar močno. Najina ocena je bila, da so krošnje v povprečju obzrte kar 80 %. Seveda ne povsod enako. Obzrtost se je gibala od 50 % v spodnjem delu planine do 100 % v zgornjem delu. Kobilic je bilo ogromno. Bile so povsod. Nekaj še na drevesih, večinoma pa že na tleh. In kakšen škodljivec je pravzaprav to?

Bukova kobilica, s strokovnim imenom *Miramella alpina* (Kollar, 1833), je žuželka, ki spada v družino ščebetulj (Acrididae, red Orthoptera - ravnokrilci) in je za zdaj poleg drevesne zelenke (*Locusta viridissima*) edini pravi gozdni ško-

dljivec med kobilicami. Pri nas živi v submontanskem in montanskem pasu, nekoč v bukovich, sedaj pa v mešanih gozdovih. Kot zanimivost naj povem, da sem jo letos opazil tudi v gozdu blizu Nove Gorice. Je polifagna vrsta, to pomeni, da obžira več vrst drevja in zelišč. V gradacijo (prenamnožitve) prehaja lokalno, v višinskem pasu od 350 do 800 m, in to vsako 2. ali 4. leto, kar pa seveda ni pravilo. Na Tolminskem je bila zadnja gradacija leta 2005 pri Trnovem ob Soči in na pobočjih Kobariškega Stola. Pogosta je v svetlih gozdovih, predvsem tam, kjer je v zeliščni plasti veliko borovnice. Telo ima dolgo 2 do 3 cm, živo zeleno in posuto s temnimi pegami. Tipalke ima kratke, prav tako krila. Je slab letalec. Na skakalnem paru nog ima vzorec v obliki pletenice, ob njej pa rdečo proggo.

Prezimi v fazi jajčeca. Spomladi (aprila do maja) se izležejo larve (ličinke), ki so podobne odraslim osebkom, le da so sive. Zadržujejo se pri tleh in se hranijo z zelišči, najraje z borovnico. Larvalni razvoj traja do 1,5 meseca. V razvojni fazi L3 (odrasle ličinke) se kobilice začnejo dvigovati na grmovje in drevje, kjer obžirajo listje od zgoraj navzdol (najraje imajo še vedno bukev). V krošnji tudi svatujejo. Julija se samice spustijo na zemljo, poiščejo svetla mesta in odložijo v gozdna tla do 30 jajčec v več legel, po 5 do 7 jajčec na leglo, in jih zalijejo z izločki spolnih žlez. Ti jajčni zavoji lahko preživijo do 4 leta.

Imajo malo sovražnikov, kemično zatiranje ni smotno. Drevesa lahko sicer lokalno obrstijo v celoti, a zaradi tega niso življenjsko ogrožena.

Zoran Zavrtanik,
Zavod za gozdove
Slovenije,
Območna enota
Tolmin

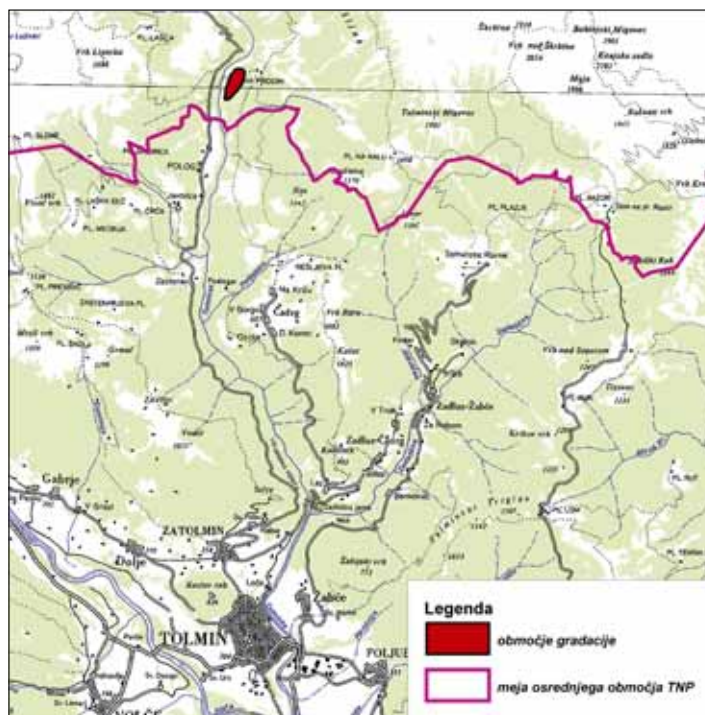
Viri:
JURC, M., 2008.
Gozdna zoologija.
Ljubljana
KOVAČEVIČ, Ž.,
1956. Primijenjena
entomologija.
Zagreb

Vir: <http://commons.wikimedia.org>

Foto: Z. Zavrtanik

KULTURNA KRAJINA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

9. del

V sooblikovanju prostorske zgradbe Triglavskega narodnega parka imajo poleg naravnih sestavin in procesov pomembno vlogo tudi ustvarjene značilnosti in posebnosti v zgodovinskih, prostorsko strukturnih, tipoloških, vidnih, funkcionalnih, simbolnih ter nematerialnih razsežnostih. Z večtisočletno prisotnostjo je človek z bivajskimi navadami in gospodarjenjem posegel v alpski svet in spremenil njegovo podobo, še posebej v robnem območju parka. Za kulturno krajino v parku je značilno, da se je razvijala v smeri pretežno kmetijske krajine.

Družbenogospodarski procesi v prostoru in času se zrcalijo v namenski rabi, ki je prilagojena naravnim prvnam. Značilna je mozaična prepletenost gozdnih in kmetijskih površin z razloženo poselitvijo, vodnimi in obvodnimi pojavnimi oblikami, mrežo prometnic in posameznimi vegetacijskimi členi. Veliko pričevalno vrednost ima posestna struktura. Vaška zemljišča so tradicionalno razdeljena na grude ali delce.

Zametki stalne naselitve v parku segajo v železno, halštatsko dobo (800 let pr. n. št.), poselitev pa se je zgostila s prihodom Rimljanov in še posebej Slovanov. Današnja podoba se je izoblikovala med 13. in 15. stoletjem z višinsko kolonizacijo (usmeritev v višje lege) ter v 16. stoletju z »rovtarsko« kolonizacijo (usmeritev v gozdnata območja s krčevinami, lazi). V alpskih ledeniških dolinah na ravninskem dnu, ob vodotokih in prometnicah so se razvila strnjena gručasta in obcestna naselja, na dvignjenih terasastih izravninah in položnih prisojnih pobočjih pa je nastala razpršena poselitev z manjšim številom domačij. V oddaljenih delih dolin, na višje ležečih in prome-

Miri - kamnite zložbe na posestni meji - predstavljajo prepoznavno prvino kulturne krajine na Bovškem

tno odmaknjenih območjih prevladuje poselitev v obliki samotnih kmetij, celkov.

Lega na stičišču vplivov alpske, furlanske in sredozemske kulture je vplivala na razvoj stavbarstva v parku. Za gorenjski del parka je značilna kultura lesa, na posoškem pa v gradnji prevladuje kamen. Na Gorenjskem ločimo bohinjsko in gornjesavsko hišo, v posoškem delu parka pa sta se izoblikovala bovško-trentarski in kobariško-tolminski stavbni tip. Podobno se razlikuje tudi tradicija pastirskih stavb na ovčjih in govejih planinah.

Poseben čar dajejo alpskemu prostoru tudi stavbe, namenjene sušenju sena, žita in drugih pridelkov. V parku so se razvile različne tehnike, upoštevajoč lokalne vremenske razmere in razpoložljivo gradivo. V Zgornjesavski dolini prevladujejo enojni stegnjeni kozolci in stegnjeni kozolci s plaščem, za Bohinj so značilni toplarji - stogovi, postavljeni v gručah (Studor) ali posamično na robovih vasi in na senožetnih planinah, na Tol-

Značilne lesene ograde na območju Trente

minskem masivni dvojni kozolci z zidanimi slopi, na Bovškem pa za sušenje namesto stalnih naprav uporabljajo ostrgače - tanjša smrekova debla s prisekanimi vejami, na katera zlagajo krmo.

K sestavljenosti krajinske slike in vidni privlačnosti kulturne krajine v parku prispevajo številni in raznovrstno grajeni členi v odprtem prostoru - podporni zidovi, kašte, miri in sopotja, ograde, terase, apnenice, brvi, vodnogospodarske ureditve, znamenja, mulatjere in ostaline iz prve svetovne vojne.

Zaradi izjemnosti in prepoznavnosti kulturnih krajin v širšem merilu je v narodnem parku moč goče poudariti zatrepe alpskih dolin, planine (Viševnik, Javornik, Laz, Dedno polje, Zajamniki ter Sleme in Za Skalo), naselja Studor s toplarji, Bavšica, Log pod Mangartom in Strmec ter območja ostalin iz prve svetovne vojne.

Besedilo in foto: Igor Zakotnik

KOPRIVNIK V BOHINJU

Nekaj o naselbinski dediščini, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine, je bilo napisanega že pred časom. Tja uvrščamo tudi nekatere vasi. V Triglavskem narodnem parku so to Strmec na Predelu, Čadrg, Tolminske Ravne, Gorjuše, Krnica, Stara Fužina, Studor v Bohinju in Koprivnik v Bohinju, skozi katerega se bomo sprehodili tokrat.

Vas je bila v meje TNP zajeta leta 1981, kot še 24 drugih naselij, ki so razen dveh vsa v robnem območju parka. Sloni na južnem pobočju gozdnate kraške planote Pokljuke, podobno kot še drugi dve razloženi vasi, Podjelje in Gorjuše. Koprivnik in Gorjuše sta se razvila iz nekdanjih planin ob vodnih virih na neprepustnih kamninah. Nekatere domačije so med seboj razmaknjene tudi do 100 metrov.

V Register nepremične kulturne dediščine je na Koprivniku poleg vasi vpisanih še sedem enot. Dominantna točka na jugovzhodnem delu razloženega naselja je križišče poti s trgovom,

ob katerem sta cerkev z župniščem in pokopališče. Tej skupini daje poudarek še lipa. Župnijska cerkev povišanja sv. Križa je poznobaročna arhitektura s konca 18. stoletja. Cerkevna oprema je klasicistična s slikami Matije Kozelja. Župnišče poleg je razsežen, nadstropni kmečki dvorec s centralno poudarjenim vhomom. V spomin na tukajšnje župnikovanje pesnika Valentina Vodnika nosi spominsko ploščo, posvečeno njegovemu prihodu leta 1793; odkrili so jo ob stoletnici. Na stranskem pročelju je Vodnikov bronast doprni kip. Po pesniku so poimenovali tudi razgledni vrh nad vasjo - Vodnikov razglednik, ki pred obiskovalce razgrinja bogastvo bohinjskega reliefa.

Na Koprivniku sta med nepremično kulturno dediščino vpisani tudi dve znamenji. Prvo, znamenje z nišo, je iz 18. stoletja in stoji pri hiši s hišno številko 34. Drugo, zidano baročno zname-

Foto: A. Zalesar

nje, stoji severno ob poti k hiši Koprivnik 30.

Kot profan spomenik nepremične kulturne dediščine je označena domačija z naslovom Koprivnik 58. Gre za pritlično stegnjeno domačijo z dvokapno streho, žal samo še v delu originalno in krito s skodlami. V naselju najdemo še dva memorialna spomenika: spominsko ploščo OF, pritrjeno na fasado hiše Koprivnik 5 (odkrita leta 1987), in spominsko ploščo v spomin desetim domačinom, padlim med drugo svetovno vojno (odkrita leta 1969).

Tea Lukan Klavžer

USTVARJANJE V NARODNEM PARKU

Tudi udeleženci letošnje umetniške delavnice TRENTAARS 2009, ki je konec junija potekala v Trenti, so domačinom in širši javnosti pustili svoj trajni pečat. Vsa nastala dela so trenutno na ogled v Informacijskem središču Doma Trenta, po koncu razstave pa bo vsak umetnik podaril po eno umetnino v nastajajočo stalno umetniško zbirko.

Letošnji umetniki – Sergej Glinkov, akademski slikar ukrajinskega rodu, ki živi in ustvarja v Italiji, eden najznamenitejših slovenskih portretistov Rudolf Španzel, poetična akademska slikarka makedonskega rodu Biljana Unkovska in prepoznavna primorska slikarka Fulvia Zudič, znani fotograf gora Jože A. Mihelič, multiinstrumentalist in komponist Vladimir Hrovat in likovni kritik Enzo Santese – so se lepo ujeli in poleg ustvarjanja uživali tudi ob zanimivih pogovorih, ki jih je pobudnica projekta in selektorica Kristina Menih ulovila v dnevniški zapis – Doživljajsko kroniko.

Poleg imenitnih platen in fotografij se Trenta doslej ponaša s skladbo Trenta 09 – Trentarske

Slikarka Fulvia Zudič med slikarsko delavnico z otroci iz Trente in Soče. Foto: J. A. Mihelič

citre. Idejno zasnovano je skladatelj Hrovat zajemal iz ljudskega izročila ljudskega citarja Ivana Jelinčiča iz Soče in s tem ustvaril most med »visoko« umetnostjo in lokalnim izročilom.

Na svoj račun so prišli tudi najmlajši, ki so ob mentorstvu Fulvie Zudič risali na temo ljudske zgodbe o Divjem možu iz Zadnjice, ter ljubitelji fotografije, ki so skupaj z Jožetom Miheličem odkrivali skrivnosti gorskega sveta.

Za piko na i so organizatorji – KD Triglav Trenta, Turistično društvo Soča in Triglavski

narodni park – poskrbeli tudi za izdajo bogato opremljenega strokovnega kataloga z oceno likovnih del, ki jo je prispeval Enzo Santese.

Odprtja razstave, predstavitve kataloga in krstne izvedbe Trentarskih citer, ki so jo izvedli profesorji in študentje Mednarodnega glasbenega foruma, se je tisto soboto, ko je v Trenti potekal tudi slovit Trentarski senjem, udeležilo veliko domačih in tujih ljubiteljev gora in umetnosti.

TRENTAARS, stalna likovna zbirka del vrhunskih umetnikov v Trenti, še nima svojega stalnega mesta, vendar obsega že dvanajst likovnih del na platnu, štiri umetniške fotografije, en video zapis in eno skladbo. Doslej so v Trenti ustvarjali Dušan Bučar, Azad Karim, Valentin Oman, Rudi Skočir, Hui Chin Huang, Bojan Velikonja, Zvest Apollonio, Fulvia Zudič, Tilen Žbona, Vladimir Hrovat, Biljana Unkovska, Rudi Španzel, Sergej Glinkov, Jože A. Mihelič ter likovni kritiki Nives Marvin, Dejan Mehmedovič in Enzo Santese.

Kristina Menih

JAKA ČOP IN MATEVŽ LENARČIČ – VAROVANJE NARAVE Z MOČJO FOTOGRAFIJE

Leta 2009 smo v okviru srednjih večerov v Info središču Triglavsko roža na Bledu gostili dve okrogli mizi, kjer smo poudarili pomen fotografov za zavarovana območja.

V maju smo predstavili monografijo Alpe, kot jih vidijo ptice, gostili smo fotografa Matevža Lenarčiča in soavtorja besedila Janeza Bizjaka. V oktobru smo se z Mladenom Bergincem, Janezom Bizjakom, Francetom Steletom in Jožetom Miheličem spominjali fotografskega poeta Julijskih Alp Jaka Čopa.

Primerjava obeh pogovorov pove, da je fotografija ne glede na čas in fotografsko tehniko, ki je z leti izredno napredovala, pomembno orodje, ki dviguje zavest o pomembnosti varovanja narave.

Jaka Čop (1911–2002) je fotografijo izvrstno združil s pripovedovanjem pravljice o Zlatorogu. V času ustanavljanja JZ TNP je z njuno pomočjo idejo novoustanovljenega na-

Triglav in Stenar. Foto: J. Čop

rodnega parka prinašal v tista naselja, ki so bila najbolj oddaljena od večjih mest in hkrati najbližja osrčju Julijskih Alp. Domačinom je, običajno kar v izbi ene izmed hiš, z brnečim projektorjem, s poetično besedo in z velikim žarom pripovedoval o enkratnosti tega čudovitega, njim tako samoumevnega, vsakdanjega sveta.

Skoraj trideset let kasneje je Matevž Lenarčič z ultralahkim letalom preletel in fotografiral Alpe, takšne, kot jih vidijo ptice. Odlična monografija, namenjena svetovni javnosti, postavlja v središče enovitost najvišjega evropskega gorovja skozi oči Narave. Namenoma zanemarija državne meje, v sebi pa nosi sporočilo edinstvenosti tega sveta, enako tistemu, nastalemu skozi objektiv Jaka Čopa. Današnjemu času primer-

no pa tudi svarilo. Janez Bizjak, soavtor besedila, je v knjigi zapisal, da »legende in ljudske pripovedi iz davnine Alp nosijo nenapisane podatke. Skrivajo preprosto sporočilo o soodvisnosti vsega živega, o naravnem redu in o mejah dovoljenega. Vedno je bilo narobe, kadar je človek zaradi prevzetnosti te meje prestopil. Čudoviti svet, imenovan Alpe, ni bil ustvarjen za poligon prostočasnih norosti in tekmovalnosti ali za laboratorij prostorskega spreminjanja in norčevanja iz občutljivega naravnega ravnovesja«.

Narava je za mnoge največja umetnica. Že desetletja navdihuje tudi fotografe. Med foto-

Narodni park Les Ecrins. Foto: M. Lenarčič

grafom in zavarovanim območjem se je tako spletla nevidna vez, ki pripomore k ohranjanju dragocenega sveta. Na Srednjih večerih si bomo tudi v prihodnje prizadevali obiskovalce usmerjati k spoznavanju, občudovanju in naveszadnje spoštovanju lepega, ki nas obdaja.

Majda Kozjek

Okrogla miza o Jaku Čopu. Foto: F. Lah

DR. STANKO KLINAR,

jezikoslovec – germanist, profesor na univerzi in širok prosvetni delavec, pisatelj, prevajalec in kritik, gorniški etimolog, alpinist, turni smučar, odličen poznavalec in večni občudovalec gora, domač v slovenski in tuji literaturi, član Sveta TNP v mandatu 2004 – 2008

Pred mnogimi leti, takrat smo se mladi iz Bohinja skoraj brez izjeme vozili z vlakom na Jesenice v srednje šole, je bil Stanko Klinar naš učitelj angleščine. Ko se iz mladostnika leviš v mladeniča ter v marsičem dokončno oblikuješ svoj odnos do sveta, je velika sreča, če naletiš na učitelja, ki je več kot učitelj. Nekajkrat smo se na njegovo pobudo skupaj podali v gore. V družbi s Tomažem Budkovičem smo se nekega dne znašli pod odmaknjeno Visoko Belo špico v Viševi skupini, v čarobnem okolju Belega potoka, ki je bilo takrat nama Bohinjema povsem neznano. Stanko je ocenil, da sva s Tomažem godna za njen sloviti severni raz, da bo plezanje vzpodbuda in močno doživetje za naju, sam pa se je podal na vrh po klasični, a vseeno zahtevni Kugyjevi smeri. Bila je prava fantovska tura, polna veselega prijateljskega razpoloženja, odprtih oči in src za vse, kar so nam tistega dne podarjale gore; v ponedeljek pri angleščini pa – nobenih »popustov« za pomanjkljivo znanje, kakor da se ni prejšnji dan nič zgodilo.

Kmalu, nekako »skupaj z nami« iz takratne generacije, je Stanko odšel na univerzo. Prepričan sem, da svojega stila tam ni spremenil in da so študentje od njega prejeli veliko. Kot germanist je v tistem času doktoriral, s poglobljenim znanjem iz jezikoslovja pa se je posvetil tudi goram. Poleg vodnika Karavanke, ki ga nenehno izpopolnjuje, dragocene knjige o velikem Slovenecu Valentinu Staniču ter številnih drugih knjig in člankov je znan kot znanstveni etimolog. Nenehno se zavzema za poimenovanje gora, kakor jih imenujejo ljudje, ki so z njimi najtesneje poveza-

ni, torej domačini. Zanimiva je Klinarjeva razprava o imenu očaka Triglava, objavljena septembra 2005 v Zvonu, znana pa so tudi njegova prizadevanja za uveljavitev domačinskega imena »Prisank«, kakor v Kranjski Gori in okolici imenujejo stasitega »Kiklopa« Julijskih Alp.

Iz Klinarjevega pisanja je venomer čutiti vedro domoljubje, porojeno iz globoke zavesti in osebnega prepričanja, kajti zanj je, kakor je zapisal, »domovina vsak koticček Zemlje, kjer se je proslavilo slovensko ime – tudi Grenlandija, Južna Amerika in ponosne stene Himalaje«. Med slikovitim opisovanjem lepote gora po slovenskih deželah, polnim svežih, duhovitih, čisto klinarjevskih primerjav, daleč od oguljenih klišejev – pri tem prav nič ne skriva zadržanosti ali kar mladeniške zaljubljenosti v »okamneli zanos domovine« – priznava vsaki pokrajini najboljše, kar je podarila v skupni šopek: Gorenjska »snežnike«, Primorska kras, Prlekija vinske gorice, Goričko »bregove«, Ljubljana Grad, Maribor Piramido in Dolenjska gorjanske »bajke in povesti«. Njegovo vodilo pri tem odnosu je, kakor sam pravi, »gora in človek«, nikoli samo »gora«, ki je brez človeka mrtva in brez smisla. »Sele človekova zavest ožari goro z lepoto. Objektivne, od človeka neodvisne lepote ni,« je zapisal in dodal: »Gora torej ni sama sebi namen. Njen smisel je bogatiti človekovo duhovnost.« Pri tem kot pohodnik, turni smučar ali alpinist ne dela razlik med gorniški cilji. Enako dobro se počuti v zahtevnem brezpotju, na težko prisluzenem zimskem vrhu ali na izletu po zelenih Polhograjskih. Tako je nekoč o sebi zapisal tudi dr. France Avčin, namreč, da je njegov

alpinizem prav tako zadovoljen in potešen na travnatih strminah Mišelj vrha kot v prepadih Triglavske stene. Podobna sta si tudi v pojmovanju vrednote alpinizma, ki je, kot pravita, bolj nagnjenje kot šport, nagnjenje do vznesenih čustev in strasti.

Med opisovanjem njegovih alpinističnih vzponov bi, ob skromnih ocenah lastnih dejanj kdo prezrl – toda v svojih najboljših letih je bil Stanko odličen alpinist. Njegov izziv niso bili previsi v prepadnih stenah, temveč jasno zarisani, zračni grebeni, nebotični stolpi, razni in globoke grape, ki oblikujejo estetsko podobo naših gora. Do sleherne med temi gorami je ustvaril čisto osebni odnos, ki se z dovršeno lepoto umetniškega izraza kaže, denimo, v opisu Stenarja v njegovi knjigi Sto slovenskih vrhov:

»Nekega zelenega majskega dne jo primaha Tileševa Tončka iz Vrat, v črni jopici in črnem podkolenskem krilu, in že od daleč pozdravlja in kliče razoglava – črna ruta ji je zdrknila za vrat – 'Lej, kaj sem premišlevava, t'kój' l'pou, mi bo mo mógel pa vmrjít'»

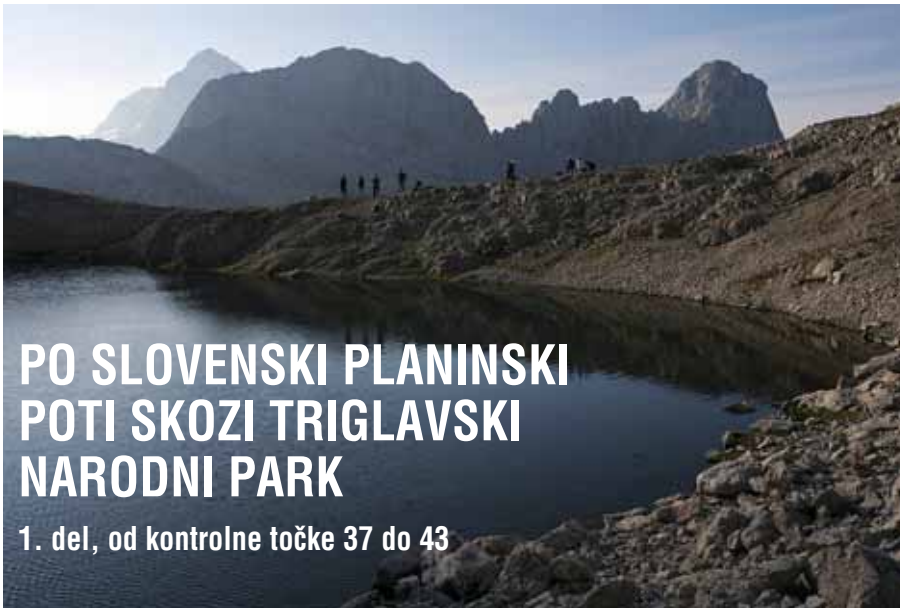
Res, bil je dan in pol! Sonce se je smejal med zgubljenimi oblaki, zemlja se je kopala v prvem brstju, v gorah pa, ki so žarele povečane kot svetniške zavetnice, so po policah in grapah še ležali težki pomladni snegovi. Težki kot njena neizpodbitna resnica. 'A ni škoda!' je še pristavila in pogledovala proti Stenarju, ki se je za valujočimi zelenimi gozdovi Vrat košato nastavljal nad dolino.«

Omejil sem se na odnos do gora, kakor ga razumem pri dr. Stanku Klinarju. Marsikatero hribovsko doživetje si deliva in slehernega je obogatil z vedrino in duhovitostjo, z razgledanostjo in zagledanostjo v gore. O Julijskih Alpah pa pravi, da so lepe tudi zato, ker je v njih brez števila majhnih gorskih skupin, pri katerih je imel Večni mojster posebno srečno roko, ko jih je oblikoval. Pa premislimo, če ni res tako!

Besedilo in foto: Jože Andrej Mihelič

Stenar

PO SLOVENSKI PLANINSKI POTI SKOZI TRIGLAVSKI NARODNI PARK

1. del, od kontrolne točke 37 do 43

Zgornje Kriško jezero. Foto: Jože A. Mihelič

Slovenska planinska pot se prične v Mariboru in skozi široke pohorske gozdove, kjer pohodnik doživi pravcati naval tišine in tiha srečanja z njihovimi prebivalci, vodi v osrčje prepadnih sten in drzno speljanih poti Kamniško-Savinjskih Alp. Travnne strmali z obilico gorskega cvetja ter značilnimi planinami in planšarijami Karavanškega pogorja nas pripeljejo na Dovje in v Mojstrano, kjer si bo naslednje leto že mogoče ogledati osrednji Slovenski planinski muzej.

Le nekoliko naprej ob cesti, ki pelje v dolino Vrat, nas bo tabla opozorila, da vstopamo v Triglavski narodni park. Tu želimo bolj kot kjerkoli na vsej poti doživeti čar prvobitne narave. Zato takoj, ko je mogoče, zapustimo cesto in se napotimo dalje po prijetnih stezah in poteh, ki potekajo ob žuboreči Triglavski Bistrici. Kljub senčnemu gozdu na zeleni žametni preprogi zlahka opazimo jetrnik, ki se skriva ob stari odpadli veji, in druge cvetice, ki se sramežljivo skrivajo za odpadlim listjem. Med občudovanjem prvobitne narave in poslušanjem ščebetanja ptic se naenkrat znajdemo pri slapu Peričniku. Oglejmo si ga lahko s ceste, če pa imamo čas, se lahko po označeni poti podamo do spodnjega ali celo zgornjega slapu in iz neposredne bližine doživi-

Triglavska roža in triglavska neboglasnica. Foto: Jože A. Mihelič

mo veličino te naravne znamenitosti.

Ko se vrnemo na cesto in pridemo pod strmino, ki ji domačini pravijo Kreda, poiščemo v smeri proti Triglavski Bistrici novo stezo, ki nas bo privedla do znamenitih Galerij in naprej do Aljaževega doma. Od tam se nam odpre čudovit pogled na vrhove, ki kakor stražarji obkrožajo in varujejo dolino Vrat. Na koncu sicer značilne ledeniške doline se dviga impozantna severna Triglavska stena, simbol slovenskega alpinizma. Prek nje so speljane številne stare, že legendarne in moderne plezalne smeri vseh težavnostnih stopenj.

Pri znanem »klinu«, spomeniku padlim partizanom gornikom, se lahko odločimo za vzpon na Triglav po Tomiškovih poti, kasneje, pri izviru Triglavske Bistrice pa zavije pot čez Prag. Obe sta zanimivi in obe nas ob enkratnih razgledih na sosednje vrhove pripeljeta do počivališča pri Begunjskem studencu ter naprej do Staničevega doma, ki nosi ime po Valentinu Staniču, največjem alpinistu svoje dobe v Vzhodnih Alpah.

Od Staničevega doma se po strmih skalovju, ki ga krasijo cvetovi triglavske rože in spominčicam podobni cvetovi triglavske neboglasnice, vzpnemo do ostro nazobčanega grebena Rži, ki nas ob klinih in žičnih vrveh pripelje na Kredarico. Tu

stoji Triglavski dom, najvišja slovenska planinska postojanka z zanimivo zgodovino, ki ga je dal postaviti triglavski župnik Jakob Aljaž. Zahodno od Kredarice ležijo ostanki Triglavskega ledenika ali Zelenega snega, ki velja za posebno naravno znamenitost kot edini ledenik v Vzhodnih Julijskih Alpah. Zaradi spremenjenih klimatskih razmer je žal skoraj izginil. Ob njegovem vznožju so jamarji leta 1955 odkrili Triglavsko brezno, ki še ni dokončno raziskano. Tik pod Kredarico se nahaja Ivačičeva ledena jama, imenovana po dolgoletnem meteorologu na Kredarici, Franciju Ivačiču, ki jo je odkril.

Po kratkem postanku se po jeklenicah in klinih vzpnemo na našo najvišjo goro Triglav. Na vrhu stoji znameniti Aljažev stolp, simbol sloven-

stva. Ob Aljaževem stolpu se nam, če imamo le srečo z vremenom, odpre širen razgled na vse strani neba. Slovenija, ki leži pod nami kot na dlani, se prikaže v vsej svoji raznolikosti.

Z vrha Triglava se preko Malega Triglava po strmih in razklanem žlebu, imenovanem Triglavski vrata, spustimo na Ledine, kjer danes stoji Dom Planika. Na tem mestu so že leta 1871 zgradili prvo kočvo v triglavskem pogorju, imenovano Triglavski tempelj. Z Ledin nadaljujemo pot pod Rjavcem, kjer med razmetanim skalovjem srečujemo prave vrtičke alpskega cvetja. Že se vzpenjamo preko ostenja Šmarjetne glave, od koder se spustimo na sedlo Dolič, kjer stoji Koča na Doliču, ki bi jo plaz v letošnji zimi skoraj zbrisal za vedno.

Od tod nadaljujemo našo pot po mulatjeri, ki poteka ob nekdanji Rapalski meji do Luknje – naravnega prehoda med dolino Vrat in Trento oziroma med Gorenjsko in Primorsko. Z Luknje se po stezi med blazinastim travami, kjer običajno srečujemo kozoroge, vzpnemo na Bovški Gamsovec. Od tam se po zavarovani poti spustimo na škrapljaste gredine in kotanje Kriških podov z znamenitimi jezerci. Zgornje Kriško jezero je hkrati najvišje ležeče slovensko jezero, saj leži na višini 2154 m. Pred Pogačnikovim domom na Kriških podih uživamo enkratni razgled na dolino Trento in na vrhove nad njo.

Tone Tomše

POŠOŠKI RAZVOJNI CENTER PO PRVEM DESETLETJU

Posoški razvojni center (PRC) letos praznuje prvih deset let svojega delovanja. Kot javni zavod so ga leta 1999 ustanovile posoške občine, da bo skrbel za razvojne smernice v zgornjem Posočju. Zаметki PRC-ja segajo v leto 1996, ko je kmalu po nastanku novih občin država objavila razpis za lokalne iniciative za pospeševanje podjetništva. Verena Tuta, koordinatorica aktivnosti pred registracijo PRC-ja in kasnejša v. d. direktorice, se spominja, da so na upravi Občine Tolmin ocenili, da bi se bilo dobro prijaviti na omenjeni razpis. V to so prepričali še Občino Bovec in Občino Kobarid ter s prijavo uspeli.

Aprila 1998 je Posočje prizadel močan potres, ki ni poškodoval samo objektov, ampak je onemogočil tudi nadaljevanje dela podjetij. Pomembno vlogo je takrat odigral prav PRC. Ob pomoči Zavoda RS za zaposlovanje je koordiniral poseben program popotresne obnove, ki je preko na obnovo vezanih javnih del za polni delovni čas v vseh treh občinah skupaj zaposloval približno 270 delavcev, ki jih je plačevalo Ministrstvo za delo. Veliko teh javnih del je kasneje postalo rednih zaposlitev tako na PRC-ju kot tudi na občinskih upravah, javnih zavodih

ipd. »Tožbe o zapostavljenosti tukajšnjih ljudi je po potresu prevzela takratna državna sekretarka na Ministrstvu za delo mag. Zdenka Kovač - brez nje gotovo ne bi bilo razvojnega dela Zakona o popotresni obnovi in spodbujanju razvoja v Posočju, na osnutek katerega smo pripombe pisali prav mi,« je povedala Verena Tuta.

Zbrali so predloge za razvojne pobude na območju vseh treh občin, podjetniški svetovalci iz vse Slovenije pa so zanje napisali poslovne načr-

PRC vsako leto septembra izvede izobraževanje sadjarjev. Na fotografiji so udeleženci terenske delavnice v Sužidu. Foto: P. Domevšek

te. Ko sta Javni sklad RS za regionalni razvoj in razvoj podeželja ter Slovenska razvojna družba objavila javne razpise, so bile zato prijave nanje lažje in hitreje. Sledila sta priprava in leta 2002 začetek izvajanja razvojnega programa Soča, ki ga je država zaradi vnovičnega potresa pred petimi leti podaljšala do leta 2013.

S prvotno enega zaposlenega je število do danes naraslo na 24 zaposlenih, ki jih že drugi mandat vodi direktor mag. Roman Medved. V zadnjem desetletju je PRC svoje delovanje razširil na več področij - lokalni podjetniški center, razvoj človeških virov, razvoj podeželja ter nazadnje še okolje in prostor, vse od leta 2000 pa izdaja tudi brezplačno glasilo EPIcenter. »V zadnjih dveh letih smo se večinoma usmerili v izvajanje projektov, ki so financirani iz evropskih skladov, tako da evropski denar obsega okoli 70 % naših prihodkov. V tej smeri bomo nadaljevali in mislim, da lahko svoje delovanje razširimo še na nekatera nova področja,« o prihodnosti razmišlja Medved.

Špela Kranjc, PRC

PRAZNIK PLANINSKEGA DRUŠTVA PODBRDO

Planinsko društvo Podbrdo, ki združuje več kot 200 članov, je 24. oktobra 2009 v sodelovanju z ostalimi društvi v kraju pripravilo večer spomina na 50-letnico prevzema koč na Črni prsti. Na posvetu primorskih planinskih društev v Podbrdu jeseni 1960 so jo poimenovali po rodoljubu in gorniku Zorku Jelinčiču.

Korenine organiziranega planinstva v Baški grapi segajo v začetek 20. stoletja, vendar je območje vse do leta 1957 spadalo pod okrilje PD Cerklje. Tega leta pa je Ivan Anderle - Rejček spodbudil ustanovitev PD Podbrdo in ga vodil 13 let. Prva štiri leta je društvo oskrbovalo skromno zavetišče na Petrovem Brdu. Anderletove bogate organizacijske sposobnosti, neomajna volja in vedno prava mera humorja pa so prepričale člane upravnega odbora, da so leta 1959 od PZS prevzeli razpadajočo koč na Črni prsti. Do septembra 1960 so jo z izjemnimi napori obnovili, do leta 1966 pa nadgradili za eno nadstropje. Kar 17 let so jo oskrbovali s konji, mnogo košev pa je žulilo tudi ramena vztrajnih domačinov, posebno zagnane mladine. Leta 1976 je mladi ekipi pod vodstvom takratnega predsednika društva Petra Čuferja uspelo iz Stržišč v strmih Črne prsti vpeti tovorno žičnico.

Črno prst, čez katero teče Slovenska planinska transverzala, mnogi planinci in pohodniki obiskujejo zaradi raznolikega cvetnega bogastva in prostranih razgledov. V PD Podbrdo pa si

prizadevajo ponuditi tudi čim bolj vzdrževano in oskrbovano koč, čemur vsako leto namenja največ dela in sredstev. Kot je povedal predsednik društva Tomaž Štenkler, za prihodnje leto načrtujejo obnovo podpornega zidu, fasade in zamenjavo točilnega pulta, v leto 2011 pa so umestili nadgradnjo solarnega sistema in zamenjavo strehe.

Od letošnjega avgusta je v koči urejen »Rejčkov kot«, v katerem besede in slike govorijo o bogati planinski dejavnosti prvega predsednika društva.

V mehko borskega tišine vabijo tudi dobro

Prva obnova koč l. 1960. Foto: arhiv PD Podbrdo

označene in očiščene planinske poti, ki so v oskrbi markacistov društva, od Šije do Petrovega Brda s primorske strani; na Črni prsti, Rodici in Šiji so postavili tudi orientacijske table.

Leta 1970 je društvo izpeljalo prvi tek na Čr-

Črna prst (1844 m) - planinski dom Zorka Jelinčiča nastaja tovorne žičnice. Foto: C. Zgaga

no prst, ki velja za prvi gorski tek v Sloveniji. Ob 50. jubileju društva so ga poimenovali po prvem predsedniku in je tako kot srečanje planincev na Črni prsti tradicionalen.

Člani se vsak mesec sestajajo na planinskih izletih, odsek Grahovo-Koritnica pa vse prijatelje planinstva vabi na izobraževalna predavanja. Mladi planinci odkrivajo skrivnosti narave v planinskem krožku na Osnovni šoli Simona Kosa Podbrdo.

Društvo je letos v okviru akcije »Obisk na Črno prst«, ki traja do 1. januarja 2010, zabeležilo poseben dogodek. Njegov član in žičničar Simon Drole jo je obiskal 100-krat, njegov osemletni nečak Žan Drole pa 15-krat.

Olga Zgaga

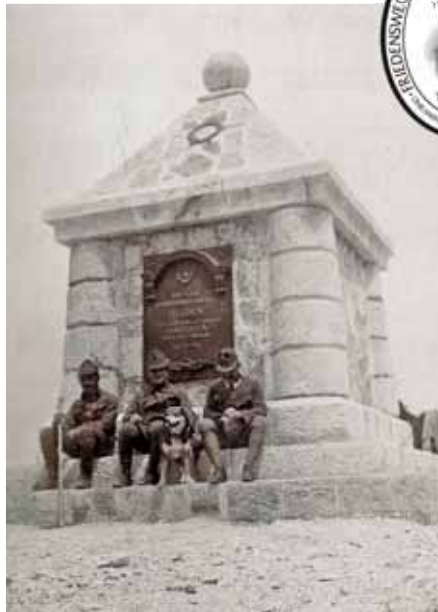

SPOMENIK NA PESKIH

V Krnskem pogorju, pod Malimi Peski, na višini okrog 2000 m stoji spomenik ob Slovenski planinski poti med Krnom in planino Razor. Spomenik je bil postavljen v prvi svetovni vojni padlim avstro-ogrskim vojakom XV. gorske brigade, ki so se borili v krnskem pogorju. Zgrajen je bil leta 1915, tik ob postaji tovarne žičnice. Sezidan je iz kamnja. Zgornji del je piramida-slike oblike in ima na vrhu kamnito kroglo. Celo ten spomenik meri v višino pet metrov. Prva napisna plošča na spomeniku je bila lesena, potem pa jo je nadomestila bronasta. Tako je poročala avstrijska novinarka, vojna poročevalka Alice Schalek. Spomenik je zaradi svoje oblike dobil domače ime Piramida na Peskih.

O usodi napisne plošče obstajajo le predvidevanja. Najverjetneje so jo domačini v težkih povojnih časih odstranili in kovino prodali zaradi preživetja. Z leti je spomenik pričel propadati, vrhnji del je večkrat poškodovala strela. Piramidasti del je bil že delno porušen in kamnita krogla je grozila, da se bo skotalila v dolino.

Leta 1994 je skupina zagnanih posameznikov s Tolminske s prvimi posegi rešila spomenik pred propadom. Prav iz te skupine je leta 1997 nastalo Društvo Peski 1915-1917 Tolmin. Kot simbol si je društvo izbralo prav spomenik na Peskih. Glavni namen društva je ohraniti in varovati zapuščine prve svetovne vojne ter ozaveščati, da se podobne grozote ne bi več dogajale. Eden od projektov društva v minulih letih je bila tudi postopna sanacija Piramide na Peskih. Večino materiala so člani iz doline do spomeni-

Piramida leta 1916. Foto: arhiv F. Pirih

Začetek obnove leta 1994. Foto: S. Kenda

ka prinesli kar na hrbtih - kar je tri ure hoda. Pri najtežjih delih je v zadnjem letu pomagal helikopter Slovenske vojske. Sanacijski material je prispevalo podjetje TKK Srpenica in nekateri posamezniki, vsa fizična dela pa so člani in simpatizerji društva opravili prostovoljno. Svoj prispevek je dala tudi Fundacija Poti miru v Posočju. Želja društva je bila, da bi izdelali tudi repliko bronaste plošče. To je bilo izvedeno s pomočjo Ministrstva za kulturo in Občine Tolmin, ki sta izdelavo tudi finančno podprla. Tako se je izpolnila dolgoletna želja društva, da z montažo

replike dokonča obnovo. Odkritje obnovljenega spomenika je 13. septembra 2009 pripravilo Društvo Peski, dogodka pa se je udeležilo tudi mnogo obiskovalcev planin. Slovesnost je bila nekaj posebnega, saj je slavnostni govor, pa tudi posvetitev spomenika potekala po telefonu z bližnjega vrha. Slovenska himna, zaigrana na trobento, je odmevala daleč po gorah.

S postavitvijo bronaste plošče je spomenik dobil dokončno podobo in sporočilo, ki opominja mnoge mimoidoče planince, komu je posvečen.

Stojan Kenda

AKCIJA VARUHOV GORSKE NARAVE IN MLADINSKE SEKCIJE PLANINSKEGA DRUŠTVA TOLMIN

Planinsko društvo Tolmin je v letošnjem letu dobilo nova varuha gorske narave. Oba sva se določila, da bova aktivna že letos, zato sva skupaj z mladinsko sekcijo PD Tolmin v oktobru izvedla akcijo sajenja mladih listnatih dreves na planini Razor. K akciji sva povabila tudi posameznike, ki se v svojem poklicnem življenju srečujejo z naravovarstvenimi vsebinami. Prijazno so se odzvali gozdar SGG Tolmin in gozdar Zavoda za gozdove iz Tolmina ter naravovarstvena nadzornika Triglavskega narodnega parka.

Akcija je potekala na prijeten jesenski dan. Tistega jutra nas je v hribih pričakalo sonce. Mladi planinci in njihovi mentorji so se odzvali v velikem številu. V uvodu sva otrokom predstavila najino delo in pomen naše skupne akcije. Naravovarstveni nadzornik Triglavskega narodnega parka je otroke opozoril na pravila obnašanja v parku, občutljivost narave v jesen-

Foto: G. Kutin

skem času ter jim predstavil negativne vplive človeka na naravo. Gozdarja sta otrokom opisala svoj poklic, jih poučila o pomenu in skrbi za gozd ter sajenju dreves. Med samo akcijo se nam je pridružila novinarka Alpskega vala, ki je poskrbela za to, da so se mladi planinci po telefonski zvezi javili v eter in izrazili svoje navdušenje. Razdelili smo se v skupine in poiskali pri-

merne sadike mladih bukovih dreves. Pod budnim nadzorom gozdarjev smo sadike izruvali in jih prenesli do koče. Poučili so nas o sajenju in negovanju dreves, da bodo zrasla v visoka odrasla drevesa in zato branila kočo pred vetrom in neurjem. Enajst mladih sadik je bilo kmalu posajenih. Svoje delo smo obeležili s tablicami z imenom vrste dreves ter letnico sajenja. Otroci so na vejice dreves zavezali bombažne trakove, na katere so napisali svoja imena. Ob koncu akcije so se ponosno fotografirali ob mladih sadikah. Zaradi obilice dela nihče izmed nas ni opazil spremembe na nebu. Med okusnim kosilom, ki sta nam ga pripravili oskrbnica koče v Razorju in njena prijazna pomočnica, so zunaj začele naletavati prve snežinke. Zapeli in zaplesali smo pod belim nebom in se nasmejani vrnili domov.

Tina Medved, varuhinja gorske narave in prostovoljna nadzornica TNP

PROSTOVOLJNI NARAVOVARSTVENI NADZORNIKI V SVETU MED VRHOVI

Letošnje leto so zaradi snežnih razmer odpadle zgodnje akcije, zato smo se prostovoljni naravovarstveni nadzorniki TNP prvič srečali šele na tradicionalnem izobraževalnem seminarju v aprilu. Skupaj s poklicnimi nadzorniki smo poglobili in pridobili znanje o raziskavah rastlin v TNP, o tujerodnih rastlinskih in živalskih vrstah, o dogodkih v času prve svetovne vojne v gorenjskem delu parka in o psihološkem pristopu nadzornika h kršitelju. Daniel Bartol, nadzornik parka v Kanadi, je zelo dobro opisal svoje delo.

Vreme nam jo je zagodlo, tudi ko smo se dogovarjali za akcije popularizacije TNP. Koga obveščati o parku in opozarjati, da se nahajajo v njem, če pa jih slabo vreme zadržuje doma? Vseeno smo se udeležili ene akcije spomladi in druge poleti.

V maju smo si ogledali predel plazu Stovže, kjer nas je mati narava kruto opozorila, da smo le del nje in da jo moramo spoštovati. Obnovlje-

Ogled začetka plazu Stovže

na vas Log pod Mangartom z okolico je bila tudi del majskega spoznavanja življenja v TNP in lepote, ki nam jih ponuja tamkajšnji del parka. Med ogledom Možnice nam je upokojeni nadzornik Jelko Flajs opisal tudi težave in prednosti dela v naravovarstveni službi TNP. Po zaključku nas je nekaj udeležencev prespalo v Bovcu, da smo še popoldne ter naslednji dan spoznavali okolico Bovca.

Pomoč pri urejanju Soške poti in čiščenje zaraščenih predelov planine Dedno polje sta bili delovni akciji, kjer smo skupaj z domačini posvečali skrb negi kulturne krajine v TNP.

Letošnji cilj spoznavanja zavarovanih območij Slovenije je bil Notranjski regijski park. Pod vodstvom direktorja Valentina Scheina smo si podrobno ogledali okolico Cerkniškega jezera, Rakov Škocjan, okolico obnovljenega gradu Snežnik in Križno jamo, v kateri smo si lahko izjemoma ogledali predele, kamor ne vodijo drugih turistov.

Kljub temu, da včasih kaj kritiziramo ali se jezimo na TNP, vseeno po svojih močeh in glede na čas, ki nam ga dopuščajo službe, družine in druge dejavnosti, s katerimi se ukvarjamo v prostem času, radi prihajamo na različne dejavnosti in akcije. Tu radi delamo, se družimo, spoznavamo lepote »našega« Triglavskega narodnega parka in druge zavarovane in nezavarovane lepote prelestne Slovenije.

Besedilo in foto: Branko Sitar

NOVA KAPELICA V TOLMINSKIH RAVNAH

Po dolgoletnem prizadevanju domačinov je bilo letos spomladi na spodnjem robu Skalarjeve agrajnce na začetku vasi, zgrajeno novo votivno znamenje. V notranjosti kapelice, ki je bila blagoslovljena 17. maja letos, so na freskah upodobljeni vaška zavetnika sv. Silvester in sv. Janez Krstnik ter prizor križanja na Golgoti. Freske so delo akademske slikarke Maše Bersan Mašuk. Od kapelice se odpirajo pogledi proti planini Razor, Tolminskemu Migovcu ter Pečem.

Besedilo in foto: Igor Zakotnik

IN MEMORIAM – STANKO ZIMA

V vročem popoldnevu 11. avgusta 2009 smo se na pokopališču v Kranjski Gori poslovili od sodelavca Stanka Zime - prav ob vznožju Julijcev in Karavank, ki jih je Stanko tako ljubil.

Rojenec in sojenec Stanku niso namenile niti lahkega niti dolgega življenja, vendar bo zanj zagotovo veljala modrost, da človek ni mrtev, dokler živi v naših spominih. In spomini na Stanka so številni in lepi!

Stanko Zima se je izučil za zidarja, se leta 1977 pridružil lovcem Gojitvenega lovišča Bled ter tako sodoživel in sooblikoval spreminjanje lovišča v Triglavski narodni park. Pogrešali ga bomo pri zidarskih opravilih, košnjah, popravilih planinskih poti in lovskih stez, gradnji prež in senikov, kjer je bil s svojim znanjem in spretnostjo vedno zaželen in cenjen sodelavec. Njegove hudomušnosti nam bodo ob teh delih vedno manjkale. Pogrešali bomo tudi njegove drobne pozornosti, ki nam jih je izkazoval ob različnih praznikih, posebej

Foto: T. Štular

še za 8. marec, ko nas je sodelavke vsakič razveselil z voščilnico.

V naših spominih in srcih bo ostal zapisan kot naravovarstveni nadzornik prvih trenutkov. Stanko je s svojo strokovnostjo in znanjem prispeval k ugledu poklica naravovarstvenega nadzornika in lovca. Svoje delo je vedno odlično opravil - brez velikih modrovanj in besed, njegovi nasveti so bili vedno jasni, kratki in predvsem zanesljivi.

Stanku se moramo zahvaliti tudi za to, da je bil s svojimi nevsiljivimi in tehtnimi nasveti mnogim izmed nas pravi mentor in učitelj, ko smo skozi čas drug za drugim prihajali k Parku in se učili spoznavati in ljubiti svet pod Triglavom. Skozi življenje je nakopičil mnogo dobrih del in ta bodo ostala zapisana v naših srcih in dušah - skupaj z njegovim globokim, nagajivim smehom.

Počivaj v miru, Stanko!

dr. Marija Markeš

MLADE VEZI PRIJATELJSKEGA STROKOVNEGA SODELOVANJA

Sodelovanje z NP Berchtesgaden v programu Mladi naravovarstveni nadzornik Federacije Europarc

V prvi polovici septembra 2009 se je v Sloveniji mudila skupina mladih naravovarstvenih nadzornikov iz NP Berchtesgaden, narodnega parka, s katerim že dolgo zelo dobro sodelujemo. Šest dni v TNP so želeli preživeti tako, da bi spoznali ta ali oni skrit kotiček Julijcev, da bi se kaj naučili ter da bi tu in tam, vsaj simbolično, pripomogli s svojim delom.

Da bi jim to omogočili, smo jih najprej nastanili v Radovni in kasneje v Trenti, ZRS TNP jim je pripravila pester, bogat učni dan v Triglavski roži na Bledu, predstavili smo jim Pocarjevo domačijo v Zgornji Radovni in jih vodili po Poti Triglavске Bistrice v Vratih.

Na primorski strani parka so med obiskom

Soške poti poprijeli za delo, imeli delovno akcijo v planini Medrja nad dolino Tolminke, si ogledali obnovljeno planino Sleme in njeno sifarstvo, bežno pa tudi slikovite pašne planine Krnske plošče.

Program, katerega smo jim pripravili, jih je navdušil, narava in kulturna dediščina parka pa tudi, saj jih je bilo več kot polovica prvič v Sloveniji. Ker tudi v TNP izvajamo program Mladi nadzornik Federacije Europarc, ta trenutek »obdelujemo« drugo generacijo, čaka leta 2010 naše mlade »povračilni ukrep« iz NP Berchtesgaden. Širjenje obzorij, utrjevanje prijateljskih vezi in skupno poslanstvo so vidiki, ki jih s tem delom zasledujemo ter, kar je najpomembnejše, tudi dosegamo.

Besedilo in foto: Jože Andrej Mihelič

PREDSTAVITEV POCARJEVE DOMAČIJE IN NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA NA SEJMU V KÖLNU

Evropska unija je leta 2002 uvedla Evropsko nagrado za kulturno dediščino kot del implementacije programa Culture 2000. V njenem imenu nagrado razpisuje in vodi Europa Nostra.

Javni zavod TNP je leta 2006 kandidiral za nagrado v kategoriji arhitekturne dediščine s Pocarjevo domačijo iz Zgornje Radovne. Obsežno - in kot se je kasneje pokazalo, tudi uspešno - utemeljitev je pripravila naša sodelavka Tina Markun. Leto kasneje so v Stockholmu izmed 110 kandidatur sedemnajstim podeli

li nagrade. Diplomo Europe Nostre je prejel tudi projekt Pocarjeva domačija - avtentični primer alpske arhitekture iz 18. stoletja.

Domačija ima muzejsko urejeno hišo, medtem ko je gospodarsko poslopje namenjeno prereditvam in informacijski točki TNP.

Novembra letos smo se odzvali povabilu k nadaljnjemu sodelovanju, in sicer z aktivno udeležbo na sejmu EXPONATEC v Kölnu, na katerem so pripravili tudi srečanje The Best in Heritage-Europa Nostra Excellence Club, tj. srečanje in izmenjavo izkušenj v preteklih letih z di-

plo Europe Nostre nagrajenih projektov. JZ TNP se je predstavil na sejmskem prostoru z gradivom na temo nepremične kulturne dediščine zavarovanega območja in še posebej s Pocarjevo domačijo ter sodeloval v organiziranih srečanjih (intervjuji, diskusije). Povezali smo se s kolegi iz številnih evropskih držav, ki na različne načine skrbijo za predstavitev in »oživljanje« kulturne dediščine.

Tea Lukan Klavžer

POMOČ ANGLEŠKIH ŠTUDENTOV

Agrarna skupnost Bohinjska Bistrica se je v programu za leto 2009 obvezala urediti del pašnika na planini Zadnji Vogel. Večji del urejanja je obsegal posek gostega rušja, ki se nezadržno širi na opuščene pašne površine. Posek na površini dobre 4 ha so opravili različni interesenti, s prostovoljnim delom posamezni člani agrarne skupnosti in naravovarstveni nadzornik TNP Boštjan Podgornik. TNP nam je na pomoč prišlo tudi na drugačen način, saj je njihova delavka Marjeta Albinini vzpostavila stik s skupino angleških študentov, gojencev Tewkesbury School iz Gloucestershira, ki se nahaja v angleški pokrajini Wales. Letos je njihova skupina dobre tri tedne spoznala Slovenijo. V svojem programu so imeli tudi delovno pomoč in to so dobro ter zavzeto opravili na Zadnjem Voglu.

V predvidenih, sicer zelo lepih julijskih dnevih, 16. in 17. 7., smo zavihali rokave. Kljub vročemu vremenu smo trije z motornimi žagami, ob pomoči 15 študentov in njihovih vodij, opravi-

vili veliko dela. Dnevno smo delali 5 do 6 ur. Za čaj in izdatno malico so poskrbeli Stanko Hodnik, Lovro Vojvoda in pastir Janez. Zadnjo noč je skupina prespala v sirarni. Ponoči se je začelo napovedano poslabšanje. Sprva z bližanjem in grmenjem, proti jutru pa še z močnimi nalivi.

Čeprav nam je zadnji dan pokvarilo slabo vreme, pa je bilo obojestransko zadovoljstvo nad opravljenim delom čutiti med druženjem in sproščenimi pogovori.

Dež pa ni hotel ponehati. S pomočjo terenskega vozila Žičnice Vogel smo prišli suhi do zgornje postaje gondolske žičnice in z njo v dolino. Z osebnimi vozili smo študente prepeljali v kamp Ukanc. Kljub deževnemu in hitremu slovesu bomo držali obljubo, da so si s svojim delom prislužili teden brezplačnega bivanja v si-

Na Zadnjem Voglu. Foto: M. Albinini

rarni na Zadnjem Voglu. Žal si v danih razmerah niso uspeli ogledati Cingletove kmetije v Bohinjski Bistrici.

Popoldne se je nebo umirilo. Pokazalo se je sonce in Bohinj si je nadel prijaznejšo podobo. Delo na planini pa ni končano. Gospodarski odbor se veseli vseh članov, ki se bodo odzvali povabilu na delovno akcijo, da bo imela planina z zloženim rušjem lepšo podobo.

Lojze Budkovič

NOVA GENERACIJA MLADIH NADZORNIKOV TNP

Kar nekaj vode je že preteklo, odkar smo poleti 2002 pričeli s programom Mladi nadzornik. Generacija mladih, ki se nam je pridružila takrat, in še naslednja leta 2003 je iz takratnih najstnikov na koncu osnovne šole odrasla v študente oziroma zaposlene. Če se ne bi od časa do časa še vedno srečevali, bi koga od njih danes na ulici komaj prepoznala. Marsikaj zanimivega smo v teh letih doživeli skupaj, nekaterim šalam in peripetijam se bomo lahko nasmejali vedno. Krog »uradnih« izobraževanj smo s prvo skupino 30 mladih nadzornikov sklenili leta 2007, letošnjega avgusta pa medse ponovno povabili novo generacijo. Naslednje leto se bo tudi njim pridružila še ena skupina in z »novimi« 30 mladimi bomo zajadrali v naslednji petletni cikel izobraževanja za mlade nadzornike TNP. Pri delu s prihajajočimi generacijami nam tudi naši »stari« mladi nadzorniki pomagajo uresničevati željo, ki se je rodila že pred sedmimi leti: da bi jih toliko naučili in tako navdušili za naravo, da bomo lahko delili skupno filozofijo o njenem varovanju.

Tabor Mladi nadzornik 2009 je potekal konec julija v Šlajmar-

jevem domu v Vratih. Skupaj smo preživeli teden dni, spoznali košček TNP-ja in se seznanili z nalogami parka ter delom nadzornikov. Prvo popoldne smo namenili uvodnim besedam in medsebojnemu spoznavanju, saj smo bili zbrani v vseh vetrov. Sončnega nedeljskega jutra smo se odpravili v sosednjo dolino Radovno, si tam ogledali Pocarjevo domačijo in grbinaste travnike, mimogrede pa še zamenjali eno izmed dotrajanih informacijskih tabel. Naslednji dan, ki ni bil nič manj čudovit, smo se podali peš čez Luknjo v Trento. Tam smo si ogledali Info center, odmočili žuljave noge v bistri Soči in se z avtobusom vrnili na Gorenjsko. V torek smo po poti Triglavске Bistrice

Foto: M. Albinini

odkorakali do Peričnika. Tam smo vihteli macole, grablje in sekire ter za sabo pustili lepše urejeno pot do slapu. Le tri ure po tem, ko se je torek prevesil v sredo, smo že bili pokonci, in ko so vrhove obsijali prvi sončni žarki, smo mi že visoko nad dolino opazovali gamse. To je bil tudi glavni namen našega izleta čez Brinovo glavo na Šplevto. Naslednji dan smo se ponovno povzpeli na sedlo Luknja, tokrat v družbi geologa, ki nam je razkril skrivnostne pojave izpred »x« milijonov let, ki so krivi za videz pokrajine, kakršna je danes. Gozdarsko obarvani petek sta nam popestrila revirna gozdarja in nas seznanila s tistimi malimi sovražniki gozdnega drevja, lubadarji. Popoldneve smo preživljali ob občudovanju Severne triglavске stene, plezanju, anketiranju mimoidočih in risanju plakatov, nova spoznanja pa predstavili staršem na sobotni dan, ko se je naš tabor končal.

Leta 2009 so mladi nadzorniki postali: Lea Klančnik in Anže Smolej iz Dovja, Maruša Pintar in Matija Odar iz Bohinja, Jernej Šmid iz Mošenj, Tilen Kavs iz Žage, Urška Košir iz Srpenice, Neža Miklavič iz Zatolmina ter Vid Dakskobler, Rok Nagode in Katarina Uršič iz Tolmina.

Marijeta Albinini in Tina Noč

PRIPOVEDKA IZ BOHINJA

Z Marijo Cvetek, avtorico knjige *Naš voča so včas zapodval, se je v 10. številki našega časopisa že pogovarjal Jože A. Mihelič. Tokrat predstavljamo še par pravljic iz omenjene zbirke. Zanje gospa Marija pravi: »V Bohinju vsem pripovedim, ki jim ne verjamemo, rečemo pravljice. Žal te pravljice izgubijo precej svojega sijaja v zapisani obliki, posebno knjižni jezik je zanje pretesna uniforma. Narečje ima vendarle bogatejšo mere za človekovega duha in dušo; s svojimi izraznimi možnostmi močnejše izžareva svoj etnos, vse njegove posebnosti in slikovitosti. Zato sem skušala kar najbolj zvesto zapisati naše pravljice v našem bohinjskem govoru; ta je del severozahodnega gorenjskega narečja.«*

BÒH

Præden so Švicarjæ naučel Bohinjce sær devat, so deval samo bòh pa mohant. Mohant šæ zdej devajo Podjeljam; pa prov smrdi, je pa dobær, kermo j všeč.

Skoz bòh se pa tud Bohøj prav. To j biv stare sorte bohinjsk sær. Kaj veš, koko so ga deval?! To niso kam vedlæ z mlekam, so pa tok cmarlæ, kokær jæ kdo vedlov æn znov. Bòh jæ biv na ta način kæt mohant, samo da ni tok smrdov. To so mat pravlæ.

Ta pærov hlæb sira na Kranjskæm jæ biv kuhan pær Bjov na Bitnjah, štævilka pet; zdej ni več pet, jæ sedæm. An švicarsk sîrar Hitz jæ pršov v Bohøj, pa fante j učiv, koko se ementalc deva. Laštrnjek jæ biv najbolj sîrar od tæh, kar jæh jæ tist Hitz podučov.

V Srednjæ vas se prav pær Švico, zato k so bli zlo dobræ žvinorejçæ, zlo so se zavzemaal za to. Potle so pa ldje reklæ za gospodarja, da j tak kæt Švæc, kæt tist Hitz, se j pa še hiše ime

prjev.

K so pær Bjov ta pærov hlæb sira deval, so pavabil vse ldi, da b vidlæ, koko to gre. To mæ j tak pravov, k jæ biv takret navzoč kæt votrok, ta star Bajbodov voča. Von jæ biv šestændævedæsæt let star, k jæ umærov. Votroc so bli prov ferbçæn; vse j tišav k Bjov v kuhnjø, kogå bo ta Švicar naredov, pa koko bo naredov.

Pohæn kotov mleka j biv. Gun jæ kurov, ldje so se pa çdil: »U, tkuj mleka vkæp bo zavrev!«

Potle jæ pa adæn rekov: »U, to bo vælik kruha treba, da mo v ta kotov podroblæ.«

Niso vedlæ, za kogå se gre; so mislæl, da do vsæ skæp z tga kotla jedlæ. Kar s sku-hov, jæ bva včasæh ana sklæda. Včasæh so se tud drgaç družablæ kokær dons.

Bitnje, 1991

• bòh – bohinjski sir, ki so ga izdelovali, preden so znali siriti na švi-

carski način, • mohant – mehki sir močnega vonja in pikantnega okusa, • kermo – komur, • cmarlæ - kuhali (slabšalno), • ferbçæn – radovedni, • so se drgaç družablæ – so se drugače zabavali, šalili, • da do – da bodo

PODRTA GORA

Včas jæ vsaka gora imeva sojga duha pa sojga lintverna, k sta se vojskvava mæd sabo. Tkuj sta se dajava, da sta kar goré poderova; šæ dons se po vsmo Bohinjø vid, koko sta posæpava skale pa pesk podse.

Žæ davno nazaj v staræh çajtæh jæ votla ana gora za jezeram bit viš kæt Trægvas. Njen duh jo j napæhvov, zmaj jæ pa vzægrov pa prætegvov skale. Pa Boh ni tga dopustov. K jæ bva žæ skorej lih tkuj vsoka kæt Trægvas, se j pa kar nankrèt s strešnæm grme-njam præpoçla pa ssuva.

Zato j dons Podrta gora.

Stara Fužina, 1972

• lintverna – zmaja, • Trægvas – Triglav, • lih tkuj – prav toliko

NOVI OBRAZI NAŠE NARAVOVARSTVENE NADZORNE SLUŽBE

S 1. septembrom 2009 sta na prosti delovni mesti naravovarstvenega nadzornika stopila mladeniča, polna entuziazma in energije. Pokojnega Stanka Zimo je v revirju Martuljek zamenjal Jernej Legat, po upokojitvi Jelka Flajsa pa je širše območje Bovške prevzel Samo Rutar. Sodelavci jima želimo uspešno delo, predvsem pa varen korak!

Jernej Legat, Šimencev iz Mojstrane, je s policem nadzornika »rasel gor«, saj to delo opravlja tudi njegov oče Rado. Kljub temu, da je ob

Jernej Legat. Foto: M. Legat

očetu imel priložnost spoznati vse plati dela, je naravovarstvo in nadzorništvo očitno vzljubil. Jernej je po izobrazbi zdravstveni tehnik in vključuje študij vodarstva in komunalnega inženirstva. Že pred zaposlitvijo je večkrat sodeloval s parkom kot sezonsko zaposleni nadzornik. Njegov revir obsega širše območje Martuljka, kjer opravlja tudi lovsko-čuvajske naloge. Jernej je tudi smučarski učitelj in reševalec iz vode.

Samo Rutar, Kletnikov iz Zatoľmina, je po izobrazbi gozdarski tehnik. Zdrav odnos in ljubezen do narave so mu privzgojili že domači, saj je del poletja že od malih nog preživljal na Zatoľminskih planinah, kjer še vedno pasejo krave. Samo je vedno nasmehan in ima največjo nogo (št. 49) med vsemi zaposlenimi v TNP. Naravovarstveno pokriva območje od Predela, Mangarta do Kal-Koritnice. Je navdušen jamar - čeprav si je težko predstavljati, kako se tako velik človek lahko rine po ozkih rovih ...

Marjeta Albinini

Samo Rutar. Foto: G. Kutin

STENSKI KOLEDAR 2010

Stenski koledar je del tradicionalne ponudbe Triglavskega narodnega parka, saj ga neprekinjeno izdajamo od leta 1991. V njem se zrcalijo podobe Triglavskega narodnega parka, predstavljene skozi objektiv številnih fotografov.

Koledar za leto 2010 razkriva le delček lepote Triglavskega narodnega parka, pa vseeno dovolj, da se z veseljem ozremo na panorame, ujete v objektiv. Koledarju so dodani posnetki različnih živali in rastlin. Na zadnji strani je Triglavski narodni park predstavljen v slovenskem, angleškem, nemškem in italijanskem jeziku.

Koledar si lahko v celoti ogledate na naši spletni strani www.tnp.si, ga naročite v spletni trgovini ali pa ga kupite v Info središču Triglav-

ska roža na Bledu oziroma v Informacijskem središču Dom Trenta v Trenti.

Mojca Smolej

DRAGOCEN SPOMIN, ODLIČNO DARILLO

- * 222 razglednic iz obdobja 1893 - 1948
- * 168 strani
- * trda vezava
- * format 23x30 cm

medium Medium d.o.o., Žirovnica 60c, 4274 Žirovnica

Izšla je knjiga **POZDRAV Z VRHOV**, Slovensko planinstvo na starih razglednicah. Knjiga je polna očarljivih podob, prelepih spominov in planinskih vtisov iz preteklih časov.

25% popust!

POSEBNA UGODNOST
redna cena je 39,00 €,
cena s popustom samo **29,00 €**.

INFORMACIJE IN NAROČILA

Brezplačna št. **080 29 74**
04/580 50 20

www.pozdravzvrhov.si

